

Redactie : Streekarchief Zuid-Oost Brabant, rayondepot Oirschot
Postbus 144, 5688 ZJ Oirschot
telefoon 04997 - 5245

De prijs van een abonnement bedraagt j' 17,— per jaar, bij vooruitbetaling te voldoen op postgirorekening 47.16.46 van het Streekarchief Zuid-Oost Brabant te Eindhoven, onder vermelding van "Campinia".

De prijs van losse nummers bedraagt f 4,25 per stuk. Ook nummers van voorgaande jaargangen zijn nog in beperkte aantallen bij de redactie te bestellen.

Indien opzegging niet schriftelijk is medegedeeld vóór 1 december van het lopende jaar, wordt het abonnement automatisch met een jaar verlengd.

Copyright : Streekarchief Zuid-Oost Brabant.
Lay-out en drukwerk : Maras Drukkerij, Middelbeers.

Overname van artikelen of gedeelten daaruit is meestal toegestaan. U dient dit wel van te voren schriftelijk aan te vragen bij de redactie.

ISSN 0166-6959

Omslag : gedeelte uit de kaart Ducatus Brabantiae
van Jacob van Deventer, uit 1558.

CAMPINIA

driemaandelijks uitgave van het
Streekarchief Zuid-Oost Brabant

15e jaargang, nr. 57

april 1985

INHOUD

	blz.
I. De waarheid omtrent de schenking van Oerle aan Postel door J. Lijten	51
II. Stamlijst Vlemmincx door N. van Cuijck	71
III. Oirschotse gedichten Veertig jaren bevrijd door Toke van de Ven - Lommers	74
IV. Antwerpse poorters afkomstig uit Zuid-Oost Brabant m.m.v. H. Vera	76
V. Huizen en hun bewoners te Oirschot van de 17e tot de 20e eeuw 55. Huis "De Wereld", Molenstraat 8 door C. Scholten	80
VI. Archivalia aangaande de oude Kempische gilden 27. Het Onze Lieve Vrouwegilde van Middel- en Westelbeers door H. Vera	85
VII. Oirschotse zoen-accorden A. Zoenen wegens doodslag, nrs. 56 - 60 door J. Lijten, m.m.v. L. van der Mierden	89

I. DE WAARHEID OMTRENT DE SCHENKING VAN OERLE AAN POSTEL

door J. Lijten

Reeds jarenlang is Jacq. Bijnen bezig aan een archeologisch onderzoek waarmee hij enige helderheid wil brengen in de oudste geschiedenis van Oerle en dan met name Kerkoerle het huidige centrum, waar rond de kerk zeer belangwekkende gegevens uit de grond naar boven gebracht zijn. †

Met de intuïtieve speurzinnigheid van de ras-onderzoeker vermoedde hij, dat hier de mogelijkheid aanwezig was, om *de* archeologische ontdekkingen te doen aansluiten aan de gedocumenteerde geschiedschrijving. Nu heeft Bijnen zelf al aangetoond, dat de enige geschiedschrijving waarover wij beschikken, n.l. die van Grammaye en van Oudenhoven en hun naschrijvers en aandijkers niet betrouwbaar is,²⁾ terwijl toch een relatief rijke documentatie ter beschikking staat, die teruggaat tot het midden van de dertiende eeuw (ca. 1250). Voor deze documentatie hoeven we slechts naar Postel te gaan, waar zich in het abdij-archief nogal wat akten bevinden, **die de transacties vastlegden**, waardoor de parochie Oerle in handen van **Postel kwam. Zij betreffen de kerketienden, het patronaatsrecht en enig allodiaal bezit. (Bezit in absolute eigendom in tegenstelling tot leengoed.)**

Bijnen kende de weg, **maar besepte, dat voor een diepgaand onderzoek een andere vak-technische achtergrond nodig was dan de zijne. Reeds enkele jaren geleden beloofde ik hem, deze studie ter hand te zullen nemen, maar slechts zijn onverdrotene toewijding en enthousiasme heeft mij ertoe gebracht me aan deze zeer intensieve arbeid te zetten.**

Het doel **van deze studie is, na te gaan** of wij op basis van de in Postel aanwezige charters **tot een reconstructie van de** overdracht van Oerle aan deze abdij kunnen komen. Daartoe is het nodig deze charters afzonderlijk en in hun samenhang aan een minutieuze kritiek te onderwerpen.

Enige oriëntatie.

Alvorens wij hiertoe overgaan, zal het voor de meeste lezers nodig zijn enkele algemene wetenswaardigheden omtrent de kerkelijke zaken van die tijd op een rijtje te zetten, om de betekenis van de transacties en de draagwijdte van het geheel te kunnen overzien.

Sinds het concordaat van Worms in 1122 groeide langzamerhand de tendens om de kerkelijke zaken terug te brengen in kerkelijke handen. De kloosters hebben daarbij een grote rol gespeeld en in zekere zin van deze tendens geprofiteerd.

Vóór die tijd waren veel kerken gebouwd door particuliere personen, z.g. eigenkerken. De kerkelijke inkomsten, hoofdzakelijk bestaande in op te brengen tien-

den van vele veldvruchten, waren hun particuliere inkomsten, hoewel zij daarvan de kerk en ook de pastoor moesten onderhouden. Aan dit laatste werd echter dikwijls zo weinig mogelijk besteed, om zoveel mogelijk voor particuliere besteding over te houden.

In de loop der eeuwen waren daaromtrent diverse kerkelijke bepalingen gemaakt, o.a. dat een derde deel van de opbrengst der tienden bestemd moest worden voor het levensonderhoud van de pastoor. De pastoors van deze eigen-kerken werden oorspronkelijk naar willekeur door de eigenaar aangesteld en ontslagen. Na het concordaat van Worms werd dit benoemingsrecht vervangen door het patronaatsrecht. Juridisch lag het iets anders, maar feitelijk was er niet veel verschil. De eigenaar had het recht een persoon ter benoeming aan de bisschop voor te dragen en de bisschop benoemde hem. In feite kon de bisschop niet buiten deze "voordracht" om. Alleen het willekeurig ontslaan van de pastoor door de eigenaar werd moeilijker. Het patronaatsrecht werd beschouwd als een geestelijke zaak. Verkoop daarvan zou simonie zijn. Het recht op de tiende was een materiële zaak en kon verkocht worden. Wanneer een eigen-tiende werd verkocht, ging als regel ook het daaraan verbonden patronaatsrecht over. Deze overdracht werd altijd zo geformuleerd, dat alleen de tiende werd verkocht en het patronaatsrecht "om niet" werd overgedragen.

Wilde de verkoop van een tiende kerkrechtelijk geldig zijn, dan moest de tiende worden overgedragen in handen van de bisschop, die ze dan weer overdroeg in handen van de kopende partij, dikwijls een klooster. Van de koop en verkoop van tienden vindt men daarom dikwijls een burgerrechtelijke koopakte en daarnaast een kerkrechtelijke akte van overdracht in handen van de bisschop en door deze aan de kopende partij. Omdat de reis naar Luik dikwijls bezwaarlijk was, kwamen er dan tussenpersonen en meerdere akten aan te pas.

Daarnaast behoeft het misschien nog enige uitleg, dat er in de akten betreffende Oerle herhaaldelijk sprake is van de elect-bisschop van Luik. Deze was, zoals toen gebruikelijk, een man van hoge adel, die geen hogere wijding had ontvangen. Hij was benoemd maar (nog) niet gewijd, kon dus geen wijdingsmacht uitoefenen - dat liet hij over aan zijn wijbisschop - maar wel bestuursmacht. De zaken, die hier ter sprake kwamen, vallen onder de bisschoppelijke bestuursmacht.

Voor de duidelijkheid nog iets over Postel en Floreffe. De abdij van Floreffe bij Namen in België was de moeder-abdij van Postel. Van daaruit was Postel gesticht in 1140, maar bij deze stichting werd Postel nog geen abdij. Het bleef een priorij onder de abt en de abdij van Floreffe tot 1618.³⁾ Zo'n priorij was aanvankelijk klein, maar Postel heeft zich behoorlijk uitgebreid. Aanvankelijk werd de nieuwe stichting helemaal vanuit de moeder-abdij bestuurd, maar langzamerhand werd de prior meer zelfstandig in het bestuur. Wij zullen deze prior ontmoeten onder de naam van "meester van Postel". In de tijd, waarover het hier gaat, trad de prior al vrij zelfstandig op, maar formeel was het nog steeds de abt en de abdij van Flo-

reffe die als rechtspersoon optrad. Als er echt officieel gesproken wordt, noemt men de abdij van Floreffe en haar huis (hof, priorij) te Postel. Minder officieel kan Floreffe en Postel, abt en meester door elkaar gebruikt worden.

De oorkonden betreffende Oerle in Postel

De hier bedoelde oorkonden dragen in de charter-verzameling van de abdij Postel de kenmerken Oerle 1 t/m 9. Zij zijn alle gepubliceerd in het door Dr. Camps bewerkte eerste deel van het oorkondenboek van Noord-Brabant.⁴⁾ Tevens waren de meeste teksten daarvoor reeds gepubliceerd in Campinia.⁵⁾ Het niet-vermelden van sommige eerdere publicaties zoals ook deze, is het oorkondenboek als een manco aangerekend. Achteraf bezien betreuren wij deze omissie echter niet zo erg, omdat aan de publicaties in Campinia nogal wat fouten kleefden.

Er is geen reden, om aan de authenticiteit van enige van de bedoelde oorkonden te twijfelen. Dit neemt niet weg, dat er in sommige documenten klaarblijkelijke fouten staan. Voorafgaande aan de bespreking der afzonderlijke charters geven wij een zo duidelijk en volledig mogelijk regest (samenvatting) van elk dezer oorkonden. Het regest geeft dus weer, wat er in de oorkonde staat, de fouten inbegrepen. In de bespreking van elk der oorkonden zullen wij de fouten aantonen en corrigeren. Van volledige vertalingen is afgezien, omdat deze door de gebrekkige zinsconstructies en door de vele formeel-juridische herhalingen eerder verwarrend dan verduidelijkend zouden zijn,

Waar, dat ienen te moeten afwijken van de lezing van Dr. Camps, zullen we moeten te, uggrijperi op de. Latijn e teks van de oril..iinele oorkonden.

Bij voorbaat onze excuses aan roet.-latinisten en ilie-paleOgr..jeil "oor enkele voor hen onverteerbare passages, die zij echter zonder bezwaar kunnen overslaan, daar deze slechts punten van ondergeschikt belang betreffen en voor de grote lijn van het betoog niet onmisbaar zijn. Variwge de volledigheid van het wetenschappelijk onderzoek meenden wij deze technische beschouwingen niet achterwege te mogen laten.

Oerle 1. Regest 1249.07.02. (jaar.maand.dag.)

Antwerpen

Datum sexta feria post festum apostolorum Petri et Pauli anno Domini Mo CC^o XL° nono.

Schout en schepenen van Antwerpen oorkonden, dat Ida met haar man Jan van Dorne aan de broeders van Postel heeft verkocht het derde deel in de gehele grove en smalle tienden van Oerle, dat haar eigendom was.

Bespreking

Deze akte van schout en schepenen van Antwerpen d.d. 2 juli 1249 is een eenvoudige akte van verkoop en koop zonder franje en zonder dat een koopsom genoemd wordt, hetgeen overigens heel gewoon was in die tijd. Het is dus een burgerlijke akte betreffende een kerkelijke zaak. Ida met haar man Jan van Dorne verkoopt aan Postel 1/3 van de totale kerketiende van Oerle. Er is geen enkel probleem met deze akte.

Oerle 2. Regest 1249.07.09.

Antwerpen

Datum anno Domini Mo CC° XL° nono feria sexta post octavas apostolorum Petri et Pauli.

S. landdeken van Antwerpen bericht aan Henrick elect-bisschop van Luik, dat de edelvrouwe Berta van Oerle ten bate van de abdij van Floreffe en haar hof te Postel in zijn handen onvoorwaardelijk afstand heeft gedaan van de helft van het patronaatsrecht van Oerle met instemming van haar dochter Yda en dier man Jan. Tevens hebben Jan en zijn vrouw Yda erkend, dat zij aan de abdij van Floreffe voor iets meer dan 100 mark hebben verkocht het derde gedeelte van de tiende van Oerle, dat hun als bruidschat gegeven was. Zij hebben dit voor schepenen van Oerle overgedragen en willen het zo spoedig mogelijk in handen van de bisschop stellen. Getuigen: broeder Th. priester kanunnik van Floreffe en prior van Postel, broeder Helias, Salamon priester, Mers^o. Ius en Sammuël.

Bespreking

Dit is een ambtelijk schrijven van de landdeken van Antwerpen aan de elect-bisschop van Luik over een zaak, die noch zijn eigen dekenaat noch zelfs zijn eigen bisdom betreft. Hij is er duidelijk met de haren bijgesleept. We dienen ons dan af te vragen: waarom? Het antwoord op deze vraag lijkt mij duidelijk uit Oerle 1. Het echtpaar Jan van Dorne en Ida waren toch in Antwerpen voor het opmaken van de koopakte, die precies een week vroeger gedateerd is dan deze brief. Postel wilde de zaak kerkrechtelijk geregeld hebben door overdracht in handen van de bisschop, kon dit als partij weinig gezagvol zelf doen en benaderde een van de hoogste geestelijke gezagsdragers ter plaatse, om deze zaak aan hun bisschop door te geven. De deken werd opgescheept met een zaak, die hem eigenlijk niet aanging.

Als wij het schrift van deze brief bekijken, valt ons onmiddellijk de vergaande slordigheid op. Wij weten niet of de deken altijd zo slordig schreef, of dat het kwam doordat hij er niet veel zin in had, maar ons inziens diende hij zich te schamen om zo'n slordige brief te schrijven, zeker aan een bisschop.

Toch staan er in de brief nogal wat mededelingen. De prior van Postel, die er bij was, zal de feiten wel ordelijk op een rijtje gezet hebben. De volgende feiten worden vermeld: de onvoorwaardelijke overdracht van de helft van het patronaatsrecht door Berta van Oerle in handen van de deken ten bate van Postel; de instemming van Ida en Jan van Dorne; de verklaring van Ida en Jan van Dorne, dat zij 1/3 van de Oerlese tiende voor iets meer dan 100 mark hebben verkocht en voor schepenen overgedragen; hun bedoeling om die overdracht in handen van de bisschop te doen.

Bij de overdracht voor schepenen hebben wij geen plaats genoemd. De deken doet dit wel: schepenen van Oerle. Dit moet een vergissing van hem zijn. De overdracht heeft immers een week daarvoor ten overstaan van schepenen van **Antwerpen** plaats gehad.⁷⁾ In zijn situatie, waarin hij de hem weinig bekende naam Oerle herhaaldelijk hoorde noemen, is deze vergissing begrijpelijk.

Wat de naam van de voorlaatste getuige betreft, menen wij van de lezing van Dr. Camps te moeten afwijken. Hij leest: Anselmus (met een vraagteken). Er staat ons inziens een m gevolgd door een er-afkorting en dan seliu met een liggende streep boven de twee laatste letters als afkorting voor m of n. Het lijkt ons, dat de deken hier weer een fout heeft gemaakt: hij vergat, dat de namen van de andere getuigen in de eerste naamval stonden en gebruikte voor de twee laatste de vierde naamval. Dan is ook het raadselachtige Sammuele verklaard, want ook daar staat een liggende streep boven de laatste letters (en slordig door de l). De deken heeft dus (foutief want in de verkeerde naamval) geschreven: Merselium et Sammuelem

Oerle 3. Regest 1250.04.28.

Datum anno Domini Mo CC° quinquagesimo feria quinta post festum beati Marci ewangeliste.

Henrick elect-bisschop van Luik geeft aan de landdeken van Hilvarenbeek de volgende opdracht. Daar Govaert Curteribbe en zijn erfgenamen aan de abdij van Floreffe het patronaatsrecht van Oerle hebben geschonken en twee delen van de tiende van Oerle hebben verkocht maar ertegen opzien naar de elect te komen voor de overdracht, machtigt deze de deken om namens hem het afgestane patronaatsrecht en de tiende ten bate van de abdij in ontvangst te nemen en verzoekt aan de deken hem een verslag van het gebeurde te zenden.

Bespreking

Als we deze akte onder ogen krijgen, missen we iets. De elect-bisschop van Luik, die deze brief schrijft aan de landdeken van Hilvarenbeek, wist iets meer dan wij weten uit de beschikbare documenten. Hem moet na Oerle 2 een bericht bereikt

hebben, dat Postel erin was geslaagd ook het tweede derdedeel van de tiende van Oerle te kopen (en de andere helft van het patronaatsrecht te "krijgen"). Dit bericht kan natuurlijk in Luik gebleven zijn. Alleen over deze tweede overdracht spreekt de brief, maar klaarblijkelijk (uit Oerle 4) moest ook de eerste overdracht, waarover Oerle 1 en 2 handelden, nog kerkrechtelijk voltrokken worden.

In de originele akte valt op, dat bij de eerste vermelding "Govardus Curteribbe et sui heredes" (Govaert Curteribbe en zijn erfgenamen) vóór het woord heredes een vlek te zien is, die volgens mij afkomstig is van een geradeerde c. Ik veronderstel, dat de bisschoppelijke klerk eerst heeft willen schrijven "coheredes" (mede-erfgenamen) en deze tekst zou juist geweest zijn, maar misschien zou hij dan te ingewikkeld geworden zijn, omdat er ook nog over (toekomstige) erfgenamen gesproken moest worden, daar (blijkens Oerle 4) Govaert Curteribbe en Jan van Dorne mede optraden namens hun vrouwen en kinderen.

Dat deze brief gericht wordt aan de landdeken van Hilvarenbeek, ligt voor de hand. In zijn dekenaat, waartoe Oerle behoorde, was hij de aangewezen plaatselijke persoon om de bisschop te vertegenwoordigen.

Oerle 4. Regest 1250.05.10.

Hilvarenbeek

Datum anno Domini M^o CC^o quinquagesimo feria III ante Pentechosten.

W. landdeken van Hilvarenbeek bericht aan Henrick elect-bisschop van Luik, dat hij in diens opdracht in de kerk van Hilvarenbeek heeft ontvangen Govaert Quatribe en Jan van Dorne, die namens zichzelf en hun vrouwen en kinderen in handen van hem als vertegenwoordiger van de elect ten bate van de abdij van Floreffé en haar hof te Postel afstand hebben gedaan van het patronaatsrecht en twee delen van de grove en smalle tienden van Oerle, die zij hadden geërfd (en die zij aan de abdij hadden geschonken en verkocht) blijkens een gezegeld stuk van de deken van Antwerpen en het getuigenis van I, priester en pastoor van Oerle, terwijl zij het derde derdedeel van de grove en smalle tiende in gezamenlijk overleg hebben toegewezen aan de pastoor.

Getuigen: geestelijken: Meester W. deken van Sint-Maarten in Luik, Walter van Hosterroth, Henrick van Pople, Jan van Horle priester en scholaster van Hilvarenbeek; ridder: W. van Bascoth en meerdere leken.

Bespreking

Het geheel van deze akte geeft geen moeilijkheid. De brief van de deken is het logische (en tevens spoedige) antwoord op het verzoek van zijn bisschop. Enkele details mogen wat toegelicht worden. In onze samenvatting van de akte ziet u een zinsnede tussen haakjes staan. Deze staat niet in de brief, maar het is ongetwijfeld

de gedachtengang geweest. Wij hebben ze ingevoegd, om u onnodig gepuzzel te besparen.

Hier pas komt de oplossing van de raadselachtige figuur: 1/3 van de tiende parallel met 1/2 van het patronaatsrecht. Het derde derdedeel van de tiende blijkt immers met gezamenlijk goedvinden te zijn toegewezen aan de pastoor, die echter nooit een deel van het patronaatsrecht kan bezitten, want als het patronaatsrecht wordt uitgeoefend (voordracht van een kandidaat ter benoeming tot pastoor), is er geen pastoor.

Wat de getuigen van de akte betreft, zien we de in de middeleeuwen gebruikelijke indeling: geestelijkheid, adel, volk. De geestelijken zijn met name genoemd en ook de enige aanwezige ridder. De meerdere leken zijn niet met name genoemd. Zij zijn vermoedelijk slechts gememoreerd, om aan te duiden, dat de overdracht in een openbare zitting in de Beekse kerk heeft plaatsgehad. Een andere zaak verdient speciale aandacht.

De "achternaam" van Govaert

In Oerle 3 en ook weer in Oerle 5 is sprake van Govaert **Curteribbe**, in Oerle 4 van Govaert **Quatribe**. Camps heeft blijkens zijn noot bij deze laatste "naam" gedacht aan een vergissing van de zijde van de deken.⁸⁾

Mijns inziens is de moeilijkheid op te lossen zonder uit te gaan van een vergissing. Ik ben van mening, dat Curteribbe en Quatribe identiek zijn in hun betekenis. Als we er rekening mee houden, dat de middeleeuwse mens meer concreet was in het formuleren van begrippen dan wij, kunnen we er in komen, dat hij met "ribben" aanduidde wat wij "borst" zouden noemen. De "naam" van Govaert: "Curteribbe" is dan: "Korteborst"; wij zouden zeggen: de kortborstige. De andere "naam": "Quatribe" is dan "Kwaadborst"; wij zouden zeggen (we hebben daarvoor een apart woord): de aamborstige. Deze "naam" werd dus gegeven naar een voor ieder zichtbare eigenschap, zoals in die tijd ook mensen "de Stamelard" (= de stotteraar) werden genoemd. Zo'n naam kon zelfs verlatijnt worden tot "Stamelardus" en ook van vader op zoon overgaan - maar misschien was ook de eigenschap overgegaan - en evengoed weer verdwijnen.

Oerle 5. Regest 1251.09.09/15.

Datum infra octavas nativitatis beate Marie virginis anno Domini M^o CC^o quinquagesimo primo.

Henrick elect-bisschop van Luik oorkondt, dat Govaert Curteribbe en Jan van Dorne met instemming van hun vrouwen en kinderen in zijn handen ten bate van de abdij van Floreffé afstand hebben gedaan van het patronaatsrecht en twee de-

len van de grove en smalle tienden van Oerle, terwijl het derde deel van die tiende met instemming van alle betrokken partijen is toegewezen aan de pastoor; dat hij deze afstand heeft goedgekeurd en aanvaard en dat hij deze tiende met het patroonaansrecht heeft overgedragen aan de abdijs van Floreffe.

Bespreking

Dit is de kerkrechtelijke afronding van de overdracht van de parochie Oerle aan Postel. De aanvaarding uit handen van Govaert Curteribbe en Jan van Dorne en de overdracht aan Postel, die geschied is in handen van de deken als vertegenwoordiger van de bisschop, wordt door deze erkend als gedaan aan en door hemzelf.

Oerle 1 t/m 5

Juridisch zou Oerle 5 voldoende zijn als bewijs dat Postel wettige bezitter was van de parochie, Oerle. In meerdere soortgelijke gevallen is slechts deze definitieve akte van overdracht bewaard. In Oerle 5 wordt alleen gesproken over de overdracht niet over de verkrijgingstitel, waarop deze overdracht geschiedt. Velen zijn dan ook geneigd om uit soortgelijke akten te concluderen tot een **schenking** aan b.v. een klooster. Als we alleen over Oerle 5 beschikten, zouden ook hier velen concluderen tot een schenking. Uit de voorgaande akten weten we, dat er met betrekking tot Jan van Dorne en zijn vrouw sprake geweest is van koop door Postel. Zelfs het bedrag wegen we bij benadering: iets meer dan 100 mark. Wat Govaert Curteribbe en zijn vrouw betreft, is uit Oerle 3 ook duidelijk, dat zij hun deel hebben verkocht aan Postel. Een bedrag wordt niet genoemd, maar gezien de omstandigheden zal dit waarschijnlijk hoger geweest zijn dan het eerste bedrag. Govaert verkocht zijn deel in tweede instantie. Voor Postel was het een afronding. Dan kan het altijd iets meer lijden. De onderhandelingen hebben ongeveer een half jaar geduurd, maar Postel heeft de definitieve afwikkeling in handen van de bisschop zolang laten wachten. Het was daarom zaak geweest de eerste fase contractueel goed vast te leggen. Dit alles versterkte de onderhandelingspositie van Govaert, zodat hij wel belangrijk meer dan 100 mark bedongen en verkregen zal hebben.

Wij kunnen zeggen, dat door deze 5 akten de "parochie Oerle" is overgedragen aan Postel: de inkomsten, de verplichting tot onderhoud van de kerk en het recht om de pastoor voor te dragen. De dochters en schoonzonen van Berta van Oerle hadden nog de blote eigendom van het kerkgebouw, dat op hun allodiaal (= geen leengoed afhankelijk van een leenheer maar onbeperkte eigendom) stond. Deze blote eigendom van het kerkgebouw had natuurlijk geen economische waarde in tegenstelling tot de rest van het allodiaal bezit. Maar dat komt in het vervolg nog aan de orde. Enige aandacht vraagt nog een speciale zaak.

De rol van de pastoor

Pas in Oerle 4 en 5 wordt de pastoor genoemd zij het slechts met de eerste letter van zijn voornaam - overigens niet ongebruikelijk in middeleeuwse akten. Hij was eigenlijk geen partij bij de verkoop maar werd het uiteindelijk toch. We moeten er rekening mee houden, dat ondanks het kerkelijk voorschrift om een derdedeel der tienden beschikbaar te stellen tot levensonderhoud van de pastoor, deze bij kerken in particulier bezit (eigen-kerken) dikwijls met minder tevreden geweest zal moeten zijn. De pastoor - toen nog geen monnik van Postel - heeft vermoedelijk een bemiddelende rol gespeeld bij de onderhandelingen en wel zo, dat zijn eigen inkomen beter verzekerd was. De verkopers konden geen bezwaar hebben tegen de regeling, dat een derdedeel van de tiende rechtstreeks aan de pastoor zou toekomen. Het was voor hen onverschillig, wanneer de tienden aan Postel waren overgedragen. Wij zien overigens meermalen, dat mensen die fouten gemaakt hebben, deze fouten bij hun opvolgers willen voorkomen, bijzonder als het hunzelf niets kost. Postel kon ook geen bezwaar hebben, want volgens de kerkelijke voorschriften zouden ze toch een derdedeel van de tiende ter beschikking moeten stellen van de pastoor. Men kon moeilijk op voorhand laten blijken, dat men het daarmee zo nauw niet zou nemen. Het was dus welbegrepen eigenbelang van de pastoor om aan de transactie zijn medewerking en bemiddeling te verlenen.

Oerle 6. Regest 1254.06.24.

Acta sunt hec anno Domini Mo CC° L quarto in nativitate sancti Johannes Baptiste.

Hertog Hendrik III oorkondt, dat ridder Ingelbert van Olfghate en zijn vrouw Helyana ten overstaan van Wellinus schout van 's-Hertogenbosch en schepenen van Eersel ten bate van het klooster van Postel hebben gekocht heel het allodium, dat ridder Jan van Dorne^{8a}, Ida zijn vrouw, Maria van de Molen en hun kinderen en mede-erfgenamen bezaten in Oerle met de cijns, die van Gerard van Schille was, onder de volgende voorwaarden: Ingelbert en zijn vrouw Helyana zullen gedurende hun leven de helft van de opbrengst genieten en het klooster van Postel de andere helft in dezer voege, dat het klooster van Postel elk jaar gedurende de Kerstdagen aan Ingelbert en Helyana zal betalen 10 pond Leuvens. Als één van hen sterft, zal het klooster van Postel elk jaar voor diens jaargetijde aan het convent van Floreffe betalen 1 mark Keuls of 30 stuiver Leuvens en aan de overlevende 8 1/2 pond. Na de dood van deze (tweede) zal het klooster van Postel aan de abdijs van Floreffe jaarlijks nóg 1 mark Keuls of 30 stuiver Leuvens betalen en dan hoeft het klooster van Postel uit dit bezit niets anders meer te betalen dan 2 mark aan het convent van Floreffe.

Bespreking

Met deze akte zijn we vier jaar later en in een nieuwe fase. Het is de hertog zelf, die hier optreedt als oorkonder en de transactie gaat tussen twee ridder-families, althans nominaal. Wij zullen daarop terugkomen. Maar allereerst interesseert ons, wat het allodiale bezit is, dat van eigenaar verandert en in ieder geval uiteindelijk in handen van Postel komt. Want de verkopers zijn weer Jan van Dorne, nu ridder genoemd, met Ida zijn vrouw en We verwachtten dan Govaert Curteribbe, maar tevergeefs. In zijn plaats verschijnt Maria van de Molen. Zij is met Ida en haar man mede-eigenares van het allodium, zoals Govaert Curteribbe en zijn vrouw met dezelfde mede-eigenaars waren van de kerk. Maria is dus praktisch zeker de zuster van Ida en haar man Govaert Curteribbe is overleden. Haar naam Maria van de Molen wijst erop, dat haar man Govaert Curteribbe molenaar was op de molen, die tot het allodiale bezit van de familie van Oerle behoorde. Dit alles is niet absoluut zeker, maar toch zeer waarschijnlijk. Wij zullen in het vervolg enkele aanwijzingen tegenkomen, die deze waarschijnlijkheid nog versterken.

Van Jan van Dorne hadden we al vermoed, dat hij met zijn Ida niet in Oerle woonde. Hij wilde blijkbaar liever contant geld dan de kerketienden, die zorg en toezicht vroegen. Dan ligt het ook voor de hand, dat hij zijn vaste goederen in Oerle, die ook zorg en toezicht vroegen, liever wilde afstoten. Zolang zijn zwager Govaert leefde, kon deze het toezicht op de onverdeelde goederen wel uitoefenen, maar toen hij dood was, werd het moeilijker. Daarbij kwam, dat Maria als weduwe met vermoedelijk nog jonge kinderen - zij worden niet met name genoemd - ook opzag tegen de zorgen voor de molen en de overige goederen. Een geschikt moment dus om te verkopen en zij verkopen dan ook heel hun allodiaal bezit.

Wie zijn echter de kopers? Minstens nominaal ridder Ingelbert van Olfghate en zijn vrouw Helyana. Maar er zijn enkele punten, die overweging verdienen. Op de eerste plaats: zij kopen "ten bate van het klooster van Postel". Dit kan op zich betekenen, dat zij enkel optreden als gemachtigden van Postel, maar gezien alle omstandigheden is dit niet aannemelijk. Wel aannemelijk lijkt mij, dat Postel en Ingelbert met zijn vrouw ieder de helft kochten. Dit is de reden voor deze veronderstelling. Postel krijgt klaarblijkelijk het beheer over heel het gekochte allodiale bezit, int alle inkomsten en draagt een vast bedrag per jaar af aan Ingelbert, die dus niet op het goed gaat wonen. Als deze veronderstelling juist is, moet er natuurlijk een reden zijn voor beide kopende partijen om de transactie zó te formuleren als in feite gebeurd is. Deze reden is er. Voor Ingelbert met zijn vrouw is de reden, dat zij nu als schenkers voor den dag komen. Natuurlijk doen zij een schenking - hun helft die na hun dood aan Postel komt - maar in de formulering treden zij op als schenkers van het totale bezit. Daarmee bedingen zij beide een jaargetijde in de abdij van Floreffe, terwijl ze in Postel als schenkers vanzelfsprekend deze gunst verwerven.

Dit lag geheel in de lijn van de toenmalige adel. Ook voor Postel had deze formulering een voordeel. Dit zal enige uitleg vergen.

Wij merkten reeds op, dat Postel in deze tijd nog geen zelfstandige abdij was, maar een priorij onder supervisie van Floreffe. In officiële stukken is er dan ook sprake van "de abdij van Floreffe en haar huis in Postel". Dit is ook een officieel stuk, maar de gebruikelijke formulering vinden we hier niet. Integendeel. Floreffe en Postel worden hier als aparte entiteiten behandeld en de "schenker" regelt meteen de financiële verhouding tussen Floreffe en Postel wat betreft zijn "schenking"

Nu is een schenking aan Postel juridisch wel een schenking aan Floreffe, maar Floreffe kan moeilijk de bepalingen van de schenker wegwuiven. De gebruikte formulering geeft Postel dus meer houvast, hetgeen precies past in het streven van Postel naar grotere onafhankelijkheid van Floreffe.

Dat deze akte eigenlijk ook een regeling inhoudt tussen Floreffe en Postel, wordt bevestigd door de zegels van de betreffende abt en prior. Het is gewoon, dat een transactie tussen twee ridders - soldaten van de hertog - ook al betreft deze eigengoederen, bekrachtigd wordt door de hertog als hun directe militaire chef. De medebezegeling door de abt van Floreffe en de prior van Postel zou begrijpelijk zijn, als ook de andere kopende en de verkopende partij hadden medebezegeld. Nu doet ze een beetje vreemd aan, maar is mijns inziens te verklaren als het accepteren van de "schenkings"-voorwaarden, wat een onderlinge regeling tussen Floreffe en Postel inhoudt. Postel heeft hier even handig gemanoeuvreerd als de pastoor bij de eerste transactie.

Het allodium wordt verkocht "met de cijns, die van Gerard van Schille was". Het is wat vaag, maar de meest voor de hand liggende betekenis is, dat er op het goed een last drukt, die oorspronkelijk betaald moest worden aan Gerard van Schille en die deze vermoedelijk niet lang van te voren verkocht had aan een ander. Wij zouden zeggen: het goed is verkocht met een daarop rustende hypotheek.

Wie de nieuwe hypotheekhouder was, wordt misschien opgelost in Oerle 8, terwijl Oerle 9 ons nog wat meer zekerheid zal geven betreffende het door Postel verworven allodium.⁹⁾

Oerle 8. Regest 1263.06.25.

Datum et actum anno Domini Mo CC° sexagesimo tercio in crastino beati Johannis Baptiste nativitatis mense Junio.

Winrik heer van Dieteren oorkondt, dat hij aan het convent van Postel heeft geschonken de jaarcijns van 1 fertoen, die hij inde uit de goederen in Oerle.

Bespreking

In de samenvattingen vermelden we enkel de zakelijke feiten en transacties. De motieven, die genoemd worden, vermelden we niet behalve de zakelijke. Nu moesten we hier misschien een uitzondering maken, omdat het vermelde bovennatuurlijk motief misschien toch wel een verkapt zakelijk motief is. Als argument voor zijn "schenking" vermeldt Winrik, dat "hij uit een woord van de heer geleerd heeft, dat aan ieder die geeft gegeven **moet** worden". Nu is dit niet helemaal letterlijk het woord van de Heer. Dit luidt immers, dat aan ieder die geeft gegeven **zal** worden. Het echte woord van de Heer zou een motief voor hem zijn om te geven, "opdat" zoals hij het uitdrukt "inplaats van dit vergankelijke ons en de onzen het eeuwige leven zou worden gegeven". M.a.w. hij geeft aan Postel, opdat God hem het eeuwige leven zou geven, want aan ieder die geeft zal gegeven worden.

Dat zou juist geweest zijn, maar dat **staat** er helemaal niet. Er staat iets heel anders: hij geeft aan Postel, omdat aan ieder die geeft gegeven **moet** worden. M.a.w. Postel heeft hem iets gegeven en daarom hoort hij ook aan Postel iets te geven. **Dat staat er**. Nu rijst de vraag: kan dit bewust zo geschreven zijn? Mijns inziens zeer goed en zelfs waarschijnlijk. Want wie zal de oorkonde voor Winrik geredigeerd hebben? Allerwaarschijnlijkst de schrijver van Postel. Deze was graag bereid de lossing van de cijns door Postel te formuleren als een schenking door Winrik, maar wist door een kleine "nuance" aan te brengen in het woord van de Heer toch duidelijk te maken, dat aan de "schenking" door Winrik een "schenking" door Postel was voorafgegaan. De "nuance" in het woord van de Heer zal Winrik niet zijn opgevallen. Wij behoeven niet aan te nemen, dat hij zó bijbelvast was.

Oerle 9. Regest 1281.07.01.

Datum anno Domini Mo CC° LXXXO primo in octava beati Johannis Baptiste.

De meester van het klooster van Postel en Arnoldus pastoor van Oerle met de inwoners van die plaats oorkonden, dat er tussen hen kwestie is over eikenhout, dat groeit in, rond en binnen de gracht rond het kerkhof en de kerk van Oerle, over een schuur tussen de gracht en de kerk en over een cijns van 18 penningen Keuls; dat zij na overleg een commissie van arbiters benoemd hebben om deze kwestie te regelen: namens de meester van Postel met instemming van de abt van Floeffe de pastoors van Hapert en Zonderwijk en namens de pastoor en de parochianen van Oerle de pastoors van Aalst en Kneysel; dat zij voor de partij, die de uitspraak niet aanvaardt, een dwangsom hebben vastgesteld van 20 pond Leuens, de helft voor de wederpartij en de andere helft voor de bisschop van Luik, de hertog van Brabant en de aartsdiaken; dat zij voor het geval dat de commissie niet tot een

eensluitende uitspraak kan komen, als overmannen hebben aangewezen de kapitteldeken van Hilvarenbeek en de pastoor van Helvoirt de clericus heer Gerard van Nassau aartsdiaken van Luik.

Bij gebrek aan eigen zegels wordt de akte gezegeld door de deken en de aartsdiaken.

Bespreking

Deze akte is slechts zijdelings van belang voor ons onderzoek. Noch de onenigheid zelf is voor ons van belang noch de uitspraak, maar enkel het feit dat de onenigheid o.a. betreft het hout, dat groeit **in, om en binnen** de gracht om kerk en kerkhof en een schuur op dat terrein. Dit wijst er duidelijk op, dat Postel in 1281 eigenaar was van het omgrachte terrein met nog enige grond daarbuiten.

De lezer, die zich de moeite getroost, om de akte in het oorkondenboek op te zoeken, zal uit onze samenvatting reeds zien, dat wij van de lezing van Dr. Camps menen te moeten afwijken. Hij leest wat betreft de aanwijzing van de tweede overman: "..... et investitum de Heluort clericum domini G(erardi) de Nass(owe) Leodiensis archidiaconi ..." vertaald: de pastoor van Helvoirt een clericus van heer Gerard van Nassau aartsdiaken van Luik. Mijns inziens moet gelezen worden: "... investitum de heluort clericum dominum G(erardum) de Nass(owe) Leodiensem archidiaconum ..." vertaald: de pastoor van Helvoirt de clericus heer Gerard van Nassau aartsdiaken van Luik. M.a.w. de pastoor van Helvoirt **is** de aartsdiaken. Deze lezing is mogelijk, want alle woorden zijn afgekort en de afkortingen verhinderen deze lezing niet. Deze lezing is ook onontkoombaar, want de pastoor van Helvoirt en de aartsdiaken warden in de akte tot twee keer toe identiek verklaard: 1. De partijen wijzen als overmannen aan de kapitteldeken van Hilvarenbeek en **de pastoor van Helvoirt** en verklaren zich aan de uitspraak van de kapitteldeken en **de aartsdiaken** te zullen houden. 2. De partijen verklaren voor deze akte gebruik te maken van de zegels van de deken en **de pastoor van Helvoirt** en daarop verklaren de deken en **de aartsdiaken** dat zij op verzoek van de partijen zegelen. Deze identiteit is niet zo verwonderlijk. De aartsdiaken had voldoende invloed, om zich een functie te laten toewijzen, die hij niet zelf uitoefende maar door een ander liet waarnemen. Hij **kon** de functie niet eens zelf uitoefenen, want hij was geen priester doch slechts clericus, wat voor zijn bestuurlijke functie van aartsdiaken geen bezwaar was. Zelfs de bisschop was op dat moment geen priester.

Over de keuze van de arbiters zou heel wat te zeggen zijn, maar dat zou een uitgebreid betoog worden, dat bovendien totaal buiten de bedoeling van het geplande onderzoek zou vallen.

Oerle 38. Regest 1394.03.17.**Postel**

... anno a nativitate Domini millesimo trecentesimo nonagesimo quarto indictione secunda mense martii die decima septima

Notaris Wilhelmus Haghen van Loenhout priester instrumenteert, dat hij op verzoek van de meester van Postel Nicolaas van Blehem een authentiek afschrift heeft gemaakt van enkele akten, vooral omdat de meester deze akten op verschillende plaatsen dacht nodig te hebben, terwijl hij de originele akten vanwege de gevaren van de weg en andere ongemakken niet durfde mee te nemen.

Volgen de afschriften van Oerle 3, 4, 5 en 6.

Het tonen der akten had plaats op het kerkhof van Postel in aanwezigheid van de volgende getuigen: Gerard Coster van Eyckelberghe, Lodewijk Daniëlszoon van Rosel, Jan Janszoon van Postel, Govaert Govaertszoon "de Nichilo?", geestelijken, Jan Breem, Wouter Henrikszoon van Parys, Willem Henrikszoon Willems en Jan Janszoon van Ryel, leken.

Bespreking

In het oorkondenboek vermeldt Dr. Camps dit authentieke afschrift niet bij de betreffende akten. Ik til daar niet zo zwaar aan, omdat de originele oorkonden voorhanden zijn. Maar voor ons onderzoek is dit authentieke afschrift van groot belang. Uit de motivering van dit afschrift blijkt immers, dat Postel juist deze vier akten beschouwde als authentieke bewijzen voor het bezit van de parochie en de kerk van Oerle. Wij mogen hieruit afleiden, dacht ik, dat Postel geen andere authentieke bewijzen omtrent de verkrijging van de parochie en de kerk van Oerle bezat. Oerle 1 en 2 waren slechts nodig totdat Oerle 5 was uitgevaardigd. Zelfs Oerle 3 en 4 zouden als bewijzen gemist kunnen worden, maar het is begrijpelijk, dat de meester van Postel ook deze akten liet afschrijven, omdat zij Oerle 5 verduidelijken. Ik meen te mogen concluderen: Met betrekking tot het verkrijgen van Oerle door Postel hebben geen andere transacties plaatsgehad en hebben geen andere stukken bestaan dan de hier besprokene.

Reconstructie van de gebeurtenissen

Op de grondslag van de ontlede documenten kunnen wij de reconstructie van de gebeurtenissen ter hand nemen.

Na de dood van haar man stond Berta van Oerle voor de taak, om de bezittingen voor de toekomst te verdelen tussen haar twee dochters. De man van Ida, die vermoedelijk buiten Oerle woonde, zal graag contant geld gehad hebben, maar blijkbaar vond men het niet verantwoord het grondbezit met opstallen te splitsen. Dit bleef ook na de dood van Berta - kort na 9 juli 1249 - in gezamenlijk bezit van de twee dochters met haar mannen onder beheer van de man van Maria, die zelf de molen exploiteerde.

De kerketiende was gemakkelijk te gelde te maken. Nog tijdens het leven van Berta wist Jan van Dorne, de man van Ida, van Postel ruim 100 mark te bedingen voor het aandeel, dat hun als huwelijksgift was geschonken. Daar 1/3 van de tiende bestemd was voor het levensonderhoud van de pastoor, kwam aan iedere dochter effectief slechts 1/3 toe. Toen Jan van Dorne zijn 1/3 deel verkocht aan Postel, droeg Berta de daarbij behorende helft van het patronaatsrecht over, dat zij blijkbaar aan zich gehouden had. Ondertussen onderhandelde Postel verder over de aankoop van het overige deel van de kerketiende, maar vóór deze onderhandelingen tot resultaat leidden, was Berta overleden. De overdracht in handen van de bisschop - via zijn plaatsvervanger de deken - geschiedde dan ook enkel door haar schoonzons en dochters. Daarmee was "de parochie Oerle" overgegaan in handen van Postel. Deze verkoop wijst niet precies op een florissante situatie van de familie van Oerle. Daarbij kwam nog, dat Govaert, de man van Maria, behept was met een veel voorkomende molenaarskwaal: kortademigheid, waaraan hij vermoedelijk nog tamelijk jong overleed. Voor Maria was de meest aangewezen weg, het familiebezit te verkopen, wat van de kant van Jan van Dorne geen bezwaar zal hebben ontmoet maar eerder aanmoediging.

Met de verkoop nominaal aan Ingelbert van Olfghate en zijn vrouw kwam aanstonds het beheer en uiteindelijk de volle eigendom van het familiebezit aan Postel.

De omvang van Postel's bezit in Oerle

Wat dit familiebezit precies omvatte, is nog niet uitgemaakt. Blijkens de onenigheid van 1281 zal het oudtijds omgrachte terrein met de naaste omgeving en de daarop staande opstallen ertoe hebben behoord. Allerwaarschijnlijkst hoorde ook de molen bij de door Postel verworven bezittingen. Immers de molen van Oerle blijkt in 1332 in het bezit van Postel te zijn,¹⁰⁾ terwijl we uit Oerle 38 kunnen concluderen, dat alle belangrijke eigendommen, die Postel in het jaar 1394 in Oerle bezat, in de hier behandelde akten moeten zijn overgedragen. Wij durven zelfs de veronderstelling aan dat de molen van Oerle op het moment, dat deze in het bezit van Postel kwam, op het omgrachte stuk in Kerkoerle gestaan heeft. Redenen hiervoor zijn de archeologische vondsten, die Jacq. Bijnen ter plaatse opgroef, van welke ontdekking hij de hier volgende samenvatting verzorgde:

De maalsteen

Tijdens het eerste archeologisch onderzoek (oktober 1981) werden uit een grachtgedeelte 6 fragmenten van een maalsteen van basaltlava naar boven gehaald (zie afbeelding). Deze delen waren allen afkomstig uit vondstlaag I: zijnde onderin de vulling van dit grachtgedeelte.")

Het in het milieu van dit deel aangetroffen aardewerk bestond uit Andenne- en Pingsdorffragmenten. Deze zijn alle gedateerd tussen **XIIb** en **XIIIa** (1150 -1225).

de windmolen van Oerle niet alleen Oerle maar ook Wintelre, Knegsel en Zonderwijk kon bedienen.¹⁴⁾

Hiermee in overeenstemming is de toestand van 1282, want dat er eikenhakhout groeit **in, om** en **binnen** de gracht, is nu niet precies een teken van verzorgd onderhoud.¹⁵⁾ Het is nauwelijks te veronderstellen, dat er toen ter plaatse nog een watermolen in bedrijf was.

Hopelijk brengt het voortgezet onderzoek van Jacq. Bijnen hierin enige verheldering. Dit onderzoek verdient in zo ruim mogelijke mate gesteund te worden.

De bewering van Grammaye

Wat Grammaye beweert over de schenking van Oerle aan Postel, is reeds aangehaald door Jacq. Bijnen.¹⁶⁾ Het komt hierop neer: De kerk van Oerle is toegewijd aan de H. Joannes, want vrouwe Clementina, die haar kasteel overgedragen heeft aan Postel, heeft het zo gewild. Zij is de stichteres van de kerk. Nu is uit de feiten betreffende de overgang van Oerle aan Postel duidelijk, dat er noch sprake is van een Clementina, noch van een kasteel, noch van de stichting van de kerk. De bewering van Grammaye is dus totaal ongefundeerde kletspraat.

Wie was Grammaye?¹⁷⁾

Geboren in 1580 te Antwerpen studeerde hij aan de universiteit van Leuven, waar hij de titel licentiaat in de rechten behaalde. Hij wist zich verschillende belangrijke en goed betalende beneficiërs te verwerven en werd in 1606 door de aartshertogen Albert en Isabella aangesteld als hun officiële geschiedschrijver. Hij kreeg aanbevelingsbrieven mee, waarin alle belangrijke plaatsen in de zuidelijke Nederlanden werden verzocht hem 4 á 5 dagen vrij te houden voor het doen van historische onderzoekingen. In enkele jaren heeft hij zo een "historische" beschrijving gegeven van zowat alle plaatsen van de zuidelijke Nederlanden, zodat op een gegeven moment praktisch alle grote drukkerijen in het gebied van de aartshertogen voor hem aan het werk waren. De enige mogelijkheid is, dat hij met een natte vinger door enkele documenten bladerde, die hem, min of meer geselecteerd, onder ogen kwamen, en dan zijn verhaal schreef, dat toch niemand zou gaan controleren. Het is geen wonder, dat J. Stecher hem verwijt: "gebrek aan kritische zin, stijl en onafhankelijkheid van geest", want elke boer kan met zijn klompen aanvoelen, dat deze manier van werken niets te maken heeft met geschiedschrijving maar alles met journalistiek van een zeer bedenkelijk allooi.

Het is onbegrijpelijk, dat mensen die voor historici wilden doorgaan zonder enig onderzoek op dit labiele fundament hebben durven bouwen.

NOTEN

1. Jacq. Bijnen heeft hierover verschillende publicaties verzorgd. Wij verwijzen hier slechts naar zijn artikelen in Campinia: 'Onderzoek naar de plaats van kasteel "den Boonberg" te Oerle', in Campinia jrg. 12, nr. 45 (april 1982), blz. 53 - 61 en 'Voortgezet archeologisch onderzoek naar de vroegere Boonberg in Oerle', in Campinia jrg. 13, nr. 48 (jan. 1983), blz. 5 - 24.
2. Jacq. Bijnen, 'Het veronderstelde belang van Oerle in de middeleeuwse Kempen II' in Brabants Heem, jrg. 35 (1983), blz. 114 - 122.
3. Floris Prims, De Onze-Lieve-Vrouw-abdij der Norbertijnen te Postel (serie Campinia sacra nr. 4), Antwerpen 1935, blz. 5.
4. Oorkondenboek van Noord-Brabant tot 1312, deel I, ed. Dr. **H.P.H.** Camps, 's-Gravenhage 1979: Oerle 1: nr. 234; Oerle 2: nr. 235; Oerle 3: nr. 236; Oerle 4: nr. 237; Oerle 5: nr. 242; Oerle 6: nr. 254; Oerle 7 is een afschrift van Oerle 6; Oerle 8: nr. 289; Oerle 9: nr. 373.
5. Oerle 1, 3, 4 en 5 in Campinia jrg. 2, nr. 6 (juli 1972), blz. 65 - 68; Oerle 6 in Campinia jrg. 2, nr. 8 (jan. 1973), blz. 165 - 167 naar het vidimus door de abt van Lefte; en nogmaals (sic) in Campinia jrg. 3, nr. 11 (okt. 1973), blz. 133 - 135 naar het origineel.
6. P. Avonds, bespreking van het Brabants oorkondenboek, in Tijdschrift voor geschiedenis jrg. 95 (1982), afl. 2, blz. 254 - 256.
7. J. Bijnen, 'Het veronderstelde belang van Oerle in de middeleeuwse Kempen II', in Brabants Heem jrg. 35 (1983), blz. 118 e.v.v. dacht aan een vergissing van de deken in de zin, dat hier schepenen van Eersel bedoeld zouden zijn, die immers ook schepenen waren van Oerle, dat blijkens Oerle 6 in 1254 nog onder de bank van Eersel hoorde. Deze mogelijkheid was heel reëel, maar gezien de transactie voor schepenen van Antwerpen een week eerder moeten we toch wel in deze richting zoeken.
8. Camps, Oorkondenboek, nr. 237 kopregest en noot a.
- 8a. In de akte staat vóór de naam van Jan van Dorne: "bone memorie" (goeder gedachtenis). Vermoedelijk is hij **na** de verkoop t.o.v. schepenen maar **voor** de beoorkondiging door de hertog overleden.
9. Oerle 7 komt niet aan bod, omdat het slechts een authentiek afschrift is van Oerle 6.
10. Th. Ign. Welvaarts, Geschiedenis van Bladel en Netersel naar de archieven van Postel's abdij, Eindhoven 1890, blz. 161 e.v.v.
C. Rijken, 'De banmolen te Oerle', in Taxandria jrg. 22 (1915), blz. 81 e.v.v.
11. Brabants Heem jrg. 34 (1982), blz. 30 - 31 (afb. 2, sleuf nr. 7 en afb. 3) Het Brabants kasteel jrg. 1 (1982), blz. 9.
Campinia jrg. 12 (1982), blz. 57.
12. Campinia jrg. 13 (1983), blz. 6 (put nr. 14) en blz. 13.

13. J. Melsen, 'Windmolens in de Meierij van 's-Hertogenbosch', in Brabants Heem jrg. 30 (1978), blz. 139 e.v. signaleert de molen van Alem als oudst vermelde windmolen in de Meierij in 1257. Vermeld in het manuaal van abt Willem van Rijckel van Sint-Truiden.
M. Spierings, 'Oudere windmolens', kapittelstokje in Brabants Heem jrg. 32 (1980), blz. 42 signaleert een windmolen (molendinum ventale) te Lillo in 1250. Vermeld in een akte van hertog Hendrik III.
14. Zie de vermeldingen in noot 10.
15. Oerle 9.
16. J.B. Gramaye, Taxandria etc., Brussel 1610, blz. 98, aangehaald door Bijnen in Campinia jrg. 13 (1983), blz. 20.
17. J. Stecher onder het woord Gramaye in Biographie nationale de Belgique, Bruxelles 1883 - 1885, deel 8, kol. 179 - 184.

STAMLIJST VLEMMINCX
door N. van Cuijck

1. Vlemincx, Nicolaas
z.v. Martinus
geh. Oirschot ..-2-1629 met Lucia, d.v. Daniel Poirters
kinderen (allen gedoopt Oirschot):
 Martinus, 30-11-1629 (geh. 3-6-1680 met Maria Henrick Oomen)
 Catharina, 15-2-1632 (geh. 3-10-1660 met Sebertus Lambertus
 Hoppenbrouwers)
 Petrus, 7-1-1635
 Joannes, zie no. 2
 Maria, 6-2-1646 (geh. 19-1-1676 met Hendrick Willems van der
 Vleuten)
2. Vlemincx, Joannes
z.v. Nicolaas en Lucia Daniel Poirters
ged. Oirschot 29-4-1638
geh. Oirschot 5-8-1668 met Margareta, d.v. Hendrick de Roij en Maria Laurentius, ged. Oirschot 22-4-1642
kinderen (allen gedoopt Oirschot):
 Maria, 12-7-1673
 Henricus, zie no. 3
 Lucia, 22-10-1682
3. Vlemincx, Henricus
z.v. Joannes en Margareta Hendrick de Roij
ged. Oirschot 7-11-1677
geh. Oirschot 28-4-1709 met Anna, d.v. Jacobus Schellekens en Elisabeth Henrick Timmermans, ged. Oirschot 16-11-1680
kinderen (allen gedoopt Oirschot):
 Margareta, 27-7-1710 (geh. 13-11-1742 met Jan Jacobus Smetsers)
 Joanna Maria, 5-10-1712
 Henrica, 10-1-1715
 Joannes, 23-7-1717 (geh. 22-10-1747 met Catharina Egidius van
 Croonenborgh)
 Jacobus, zie no. 4
 Henricus, 24-2-1725 (geh. 21-2-1756 met Gertrudis Albertus van
 Laerschot)

4. Vleyminx, Jacobus
z.v. Henricus en Anna Jacobus Schellekens
ged. Oirschot 27-5-1721
geh. Oirschot 27-1-1755 met Helena Maria, d.v. Egidius van Hersel en Gertrudus Anselmus van Loon, ged. Oirschot 16-8-1726
kinderen (allen gedoopt Oirschot):
Henricus, 26-9-1756
Maria, 17-3-1759 (geh. 22-11-1789 met Adriaan Jonkers)
Cornelia, 4-6-1761
Adilia, 4-9-1763
Henricus, 29-5-1766
Henricus, zie no. 5
5. Vlemmincx, Henricus
z.v. Jacobus en Helena Maria Egidius van Hersel
ged. Oirschot 8-11-1767
geh. (1) Oirschot 26-8-1798 met Petronella, d.v. Petrus Smetsers en Barbara Smetsers, ged. Oirschot 20-3-1760
kind (gedoopt Oirschot):
Jacobus, zie no. 6
geh. (2) Oirschot 14-7-1811 met Catharina, d.v. Cornelis van Loon
6. Vlemmincx, Jacobus
z.v. Henricus en Petronella Smetsers
ged. Oirschot 2-4-1800
geh. met Petronella, d.v. Jan van der Hamsvoort en Cornelia van Hoof, ged. Middelbeers (1794)
kinderen (allen geboren Oirschot):
Petronella, 10-11-1828 (overl. 1-12-1828)
Johanna, 24-4-1830 (geh. 21-11-1863 met Wilhelmus Wouters)
Petronella, 13-9-1831 (geh. 24-11-1860 met Godefridus Heuvelmans)
Hendrik, zie no. 7
7. Vlemmincx, Hendrik
z.v. Jacobus en Petronella van der Hamsvoort
geb. Oirschot 12-5-1835
geh. Best 18-2-1865 met Johanna Beerens, geb. Best 21-1-1838
overl. Oirschot 3-9-1908
kinderen (allen geboren Oirschot):
Jacobus, 6-3-1866 (geh. 6-2-1917 met Anna Maria Bosmans)

- Petrus, 3-11-1867
Petronella, 29-5-1869
Maria, 15-11-1870
Hendrika, 17-1-1873 (geh. 17-5-1905 met Jan Kastelijns)
Antonia, 14-11-1874 (geh. 2-6-1902 met A. Pijnenburg)
Peter, zie no. 8
Johanna, 14-3-1880 (geh. 9-2-1909 met Peter van der Schoot)
Elisabeth, 25-5-1884
8. Vlemmincx, Peter
z.v. Hendrik en Johanna Beerens
geb. Oirschot 12-4-1877
geh. Oirschot 9-2-1909 met Adriana van Gerven, geb. Oirschot 22-8-1885
overl. Oirschot 21-11-1972
kinderen (allen geboren Oirschot):
Johanna Dymphna, 11-7-1910
Joanna Petronella, 30-1-1912
Henrica Maria, 1-6-1913
Henricus, 7-9-1914
Elisabeth, 11-2-1916
Maria Adriana, 9-7-1919
Antonia, 6-11-1920
Johannes Jacobus, 30-10-1922
Petronella Jacoba Maria, 7-5-1928

III.

OIRSCHOTSE GEDICHTEN
door Toke van de Ven - Lommers

VEERTIG JAREN BEVRIJD

Veertig jaren nu bevrijd
 We denken terug aan deze tijd
 Van ramspoed en ellende
 Aan distributie, bonnenkaart
 Aan honger lijden uiteraard
 Wat vele mensen kenden.

Veertig jaren nu bevrijd
 We denken aan de angstigheid
 Van jongens onderduiken
 De mof had het op hen gemikt
 Zij werden immers opgepikt
 Hen konden ze gebruiken.

Veertig jaren nu bevrijd
 We denken aan het Duitse beleid
 En daarbij heel bijzonder
 Aan 't concentratie-kampen-leed
 Aan ieder die daar leed en streed
 Die ik nog steeds bewonder.

Veertig jaren nu bevrijd
 Het was de harde werk'lijkheid
 Van het evacueren
 We moesten weg van huis en haard
 Want Oirschot bleef ook niet gespaard
 Daarna repatriëren.

Maar 't Noorden was nog niet bevrijd
 Daar was 't nog een bange tijd
 Van honger en ellende
 Terwijl het Zuiden zonder vrees
 Met Engelsman of Canadees
 Een beetje weelde kende.

Maar eindelijk, de vijfde mei
 Was heel ons Nederland weer vrij
 Degenen die 't nog weten
 Die weten ook hoe heel ons land
 Weer opgelucht was naderhand
 Dit zal men nooit vergeten.

Veertig jaren nu bevrijd
 We denken terug aan deze tijd
 En 't enigst dat we wensen
 Is, dat zo'n tijd van angst en pijn
 Voorgoed zal uitgebannen zijn
 Eénheid onder de mensen.

IV. **ANTWERPSE POORTERS**
AFKOMSTIG UIT ZUID-OOST BRABANT
m.m.v. H. Vera
(vervolg)

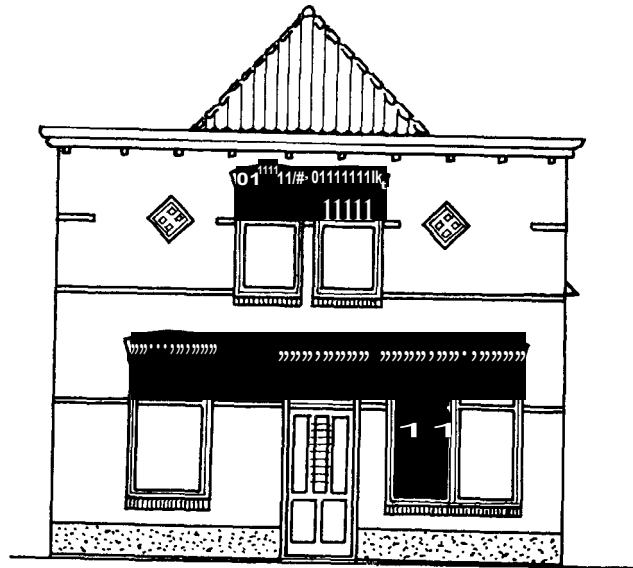
HERKOMST NAAM	BEROEP	DATUM INSCHR.
GERWEN	Theodorus Wouters	winkelier 12- 8-1779
GESTEL	Matheus Lambrecht Theeuwens	satijnwerker 9- 1-1534
	Mathijs Huijnen	kuiper 27- 7-1539
	Dirk Jan Cornelis	boekdrukker 19- 5-1542
	Jacob Anthonis de Ruecht	arbeider 15-12-1542
	Adriaan Adriaan Creijten	hovenier 28-12-1543
	Joachim van Empel	kuiper 25-10-1549
	Jan Claassone	hovenier 13- 5-1552
	Machiel Mathijssone	straatwerker 26- 4-1560
	Malbrecht Jan Coops	hovenier 31-10-1561
	Gregorius Willem van Marievorde	suikerbakker 9- 5-1578
	Jan de Schutter	buildrager 26- 1-1674
	Adriaan Vervloet	bakker 29-12-1704
	Jan Suij kers	wever 7- 2-1763
	Hubertus Lauwers	bakker 27- 3-1764
	Gerardus van den Eijnde	lijnwaadwever 3- 9-1792
HAPERT	Lambrecht Dirk Nolen	zager 5- 6-1534
	Jan Wouter van Beerwinkel	hovenier 17- 9-1546
	Dirk Wouter van Beerlen	hovenier 9- 8-1549
	Jacob Joost de Cock	volder 27- 5-1552
	Jan Peter de Haze	lakenbereider 7- 2-1556
	Antonis Peter de Hase	straatwerker 12- 2-1563
	Hendrik (Willem) Willems	metser 5- 8-1622
	Joannes Corebloem	metser 21- 4-1722
HEEZE (ook Heesch?)	Jan Dirk Melijn	viskoper 23-11-1535
	Mathijs Simon Hoobosch	lijndraaier 3-12-1535
	Hendrik Hendrik Kerstens	bakker 25- 2-1536
	Hendrik Kersten Smet	kordewagenkruier 7- 7-1536
	Jan Willem Thielen	kordewagenkruier 26- 1-1537
	Lenaart Godevaart Engelbrechts	speldemaker 18- 5-1537
	Aart Hendrik Alijten	kordewagenkruier 25- 5-1537
	Adriaan Vincent Lenaers	droogscheerder 25- 7-1539
	Geert Heijmans	arbeider 1- 8-1539
	Jan Hendrik Sander, de jonge	arbeider 16- 4-1540

	Jan Godevaart Sanders	timmerman 19-12-1544
	Hendrik Godevaart Sanders	timmerman 25- 1-1549
	Kerstiaan Francois van Meel	droogscheerder 8-11-1555
	Cornelis Henricxsone, alias van den Bosch	biertapper 17- 3-1559
	Geraart Jacob van Hees	linnenwever 1- 2-1566
	Jan Jacobssone	grofgreinwerker 28- 8-1581
	Menen Jan Janssen	linnenwever 24- 1-1592
	Willem Hendrick Bacx	linnenwever 7- 8-1592
	Peter Aart Verhoeven	linnenwever 9- 4-1593
	Geraart Geraart Verhoeven	leertouwer 3- 6-1594
	Gielis Hendrik Gobbels	linnenwever 2-12-1594
	Gijsbrecht Dirk Hamme	linnenwever 24-11-1594
	Hendrik Francois Ven	lij nwtatier 12- 5-1600
	Arnout Hans van Gael	linnenwever 11-12-1609
	Jan Hendrik Hendricx	buildrager 3- 6-1611
	Bartolomeus Franciscus Jacobs	metser 13- 5-1616
	Hendrik Adriaan Adriaanssen	linnenwever 20- 5-1616
	Michiel Adriaansone	wever 20- 1-1617
	Anthonis Janssen	wever 20- 1-1617
	Adriaan Jacques Verhoeven	linnenwever 7- 7-1617
	Michiel Goossen Goossens	buildrager 25-10-1619
	Hans Peter Peeters	linnenwever 12- 6-1620
	Merten van Heeze	linnenwever 24- 4-1626
	Herman van Clermont	buildrager 16- 7-1632
	Johannes Baptiste de Hele	herbergier 24-11-1788
	Fran. Janssens	timmermansgast 11- 5-1795
HOOGE- LOON	Adriaan Wouter Smeijers	timmerman 6- 9-1549
	Jan Peter Janssone	tavernier 31- 8-1554
	Evert Jacob Broeckhuijs	tavernier 23- 7-1557
	Hendrick Jacob Broecx	droogscheerder 10- 9-1557
	Jan Jan van Broecke	'op t sijnlevende' 7- 2-1561
	Jan Wouter Schoenmakers	timmerman 2-11-1565
	Wouter Lambrecht Eelen	kuiper 28- 5-1568
	Kerstiaan (Peter) Petersen	straatwerker 17- 2-1576
	Adriaan Aart van Ghestell	herbergier 26- 9-1578
	Adriaan Peter Bogaerts	21- 8-1579
	Merten Jan Wouters	wagenman 25-11-1580
	Bertelmeus Jan Dirk Peters	straatwerker 29- 7-1594
	Lucas (Peter) Peeters	hovenier 2- 6-1600
	Mathijs Pauwels van den Bosche	kardrijver 17- 1-1614
	Joannes van Oudenhoven	winkelier 2- 4-1754

KNEGSEL	Jacobus Peters	wever	4- 3-1780
	Jacobus Peters	buitenpoorter	30- 3-1781
	Petrus Aerts	fabriekswever	13- 3-1787
	Petrus Peters	lijndraadwever	29-12-1790
LEENDE (Leent)	Dirck Jan van den Broecke	arbeider	6- 8-1535
	Peter Wouter Boijdens	buideldrager	29- 4-1541
	Willem Frank Daems	arbeider	15- 7-1541
	Hans Aert Costers	droogscheerder	6- 6-1544
	Koert Willem Wen	buideldrager	21- 9-1548
	Marten Jan Neelen	hovenier	19- 7-1549
	Adriaan Jan van Eijnde	buideldrager	25-10-1549
	Peter Jan Coomans	stoeldraaier	13- 2-1551
	Christoffel Geen van Duijsborch	turfdrager	17-11-1553
	Aart Lodewijk van Ottenborch	droogscheerder	7- 6-1555
	Merten Hendrik Jeutten	hovenier	24-11-1559
	Willem Aelbrechtssoen	smid	29-12-1559
	Hendrik Willem Thijs	hovenier	31- 7-1562
	Peter Hendrik Haygem	houtbreker	8- 1-1563
	Jan Lenaart Pompe	tavernier	19- 3-1563
	Adriaan Jan van Erp	arbeider	3-10-1567
	Kerstiaan Janssone	arbeider	27- 1-1570
	Hans Hendrik van Brugge	houtbreker	13- 7-1576
	Jan Joost Thijs	linnenwever	14- 6-1577
	Godevaart Willem Jacobssen	timmerman	14- 4-1581
	Peter Peter Mertens	linnenwever	5- 1-1590
	Jan Reinier Gillisen	linnenwever	9- 5-1608
	Guillaume Pieter Cockx	linnen wever	13- 7-1618
Jan Anthonis Anthonissens	linnenwever	28- 5-1621	
Hendrik van Velt	wever	17-12-1627	
Peter Eggels	bakker	14- 8-1637	
LUIJKS- GESTEL	Jan Klaas Gielis	hovenier	23- 6-1542
	Jacop Coppen Hendrik	metserdienaar	9-11-1548
	Jan Corsten Witrijts	vettewarier	8- 3-1549
	Hans Andries van de Wijde	timmerman	25- 4-1550
	Jan Goossen Luekemans	hovenier	7- 6-1555
	Hendrik Dionijs Druckers	straatwerker	29-11-1560
	Jacob Willem Coppens	bakker	13-11-1562
	Huibrecht Jan Selen	hovenier	13-10-1564
	Jan de Roij	wagenman	20-10-1570
	Adriaan Huibrecht Schellekens	hovenier	16-10-1579
	Arnoldus Hermans	winkelier	28- 9-1791
MIDDEL- BEERS	Wilhelmus Heesters	herbergier	1- 9-1779
	Lucas Doorakkers	winkelier	10- 5-1784

NETERSEL	Jan Kersten Bruegelmans	arbeider	19- 9-1544
	Adriaan van Nunen	winkelier	17- 1-1731
	Jacobus Janssens	timmerman	9- 2-1767
	Gerardus Casteleijns	timmerman	16- 7-1781
	Adrianus Wijnants	winkelier	1-12-1781
	Petrus Borgers	timmerman	6- 2-1783
NUENEN	Frans de Condt	molenmakersgast	28- 1-1795
	Willem de Ruijter	linnenwever	31- 1-1534
	Peter Godevaart Coninck	arbeider	6-12-1538
	Peter Jacob Verbeke	timmerman	19- 9-1544
	Cornelis Hendrik Verbeke	brouwer	10- 1-1550
	Niklaas Peter Goeysvaerts	tasmaker	1- 2-1566
OERLE	Marten Diricx	linnenwever	24- 5-1647
	Thomas Willem Vrancx	pakker	31-10-1567
	Peter Bartholomeus van Oerle	zegelaar	13- 1-1571
	Michiel Michiel Heijns	kuiper	15-10-1629
	Jacobus Heijmans	wever	28- 3-1758
	Christiaan Schepers	winkelier	2- 6-1758
(Ours)	Guillielmus Lathouwers	winkelier	4- 1-1770
(Oers)	Joannes van Gennip	lijnwaadweversgast	5- 5-1795

(wordt vervolgd)

**Huis „de Wereld”
Molenstraat 8
situatie 1943**

**V. HUIZEN EN HUN BEWONERS TE OIRSCHOT
VAN DE ZEVENTIENDE TOT DE TWINTIGSTE EEUW
door C. Scholten**

55. "Huijs De Wereld", Molenstraat 8 (sektie F 821)

De verpondingsregisters van de herdgang Kerkhof vermelden als eigenaars, respectievelijk bewoners de volgende personen:

A. HENRIK DIJRCX VAN ROIJ	± 1650
"huijs en de hoff"	
grootte: 4 roijen; aanslag 2 g. 4 st.
(verpondingsboek I, fol. 122)	
B. GOOSSEN DIRCX VAN ROIJ	
grootte en aanslag als onder A
(verpondingsboek I, fol. 122 en II, fol. 127v)	
C. GERIT HANSEN	1721
grootte en aanslag als onder A
(verpondingsboek II, fol. 127v)	
D. DIRCK VAN HOUTUM, bij executiekoop	1747
grootte en aanslag als onder A
(verpondingsboek II, fol. 52 en 127v en III, fol. 168)	
E. ELISABETH DE HAAN, WED. EN ERFGENAAM VAN
DIRCK VAN HOUTUM	1755
"Huijs de wereld en hoff"	
grootte: 4 roeden; aanslag 2 g. 4 st.
(verpondingsboek III, fol. 168)	
F. HENDRICUS FRANCISCUS CLERCX, bij koop	1761
grootte en aanslag als onder E
(verpondingsboek III, fol. 57)	
G. ABRAHAM DANIEL PRINCE, bij koop	1769
grootte en aanslag als onder E
(verpondingsboek III, fol. 167 en IV, fol. 118)	

Huis "De Wereld", Molenstraat 8.

- H. SALOMON DAVITS, slager (over]. 09.02.1839), bij koop 1781
grootte en aanslag als onder E
(verpondingsboek IV, fol. 118; V, fol. 119 en VI, fol. 118)

De kadastrale leggers geven de volgende eigenaren:

- I. LEVIE PHILIP LEVIS, slager en koopman 1832
(over]. 30-12-1845, gehuwd met Sara, d.v. Salomon Davits)
sectie F 821: huis en erf
grootte: 3 roeden 51 ellen
(artikel 402, volgnr. 2)
1839 verkoop
- J. MOZES GROENEWOUD, slager 1839
omschrijving en grootte als onder I
(artikel 985, volgnr. 2)
1880 verkoop
- K. JAN CORNELIS SMULDERS, winkelier 1880
omschrijving en grootte als onder I
(artikel 3013, volgnr. 1)
1888 verkoop
- L. WILHELMUS VAN DE VEN, horlogemaker 1888
sectie F 821: huis en erf
grootte: 3 aren 51 CA
(artikel 3382, volgnrs. 1 en 2)
1890 gedeeltelijke sloop, 1912 verkoop
- M. JOHANNA MARIA SMITS 1912
omschrijving en grootte als onder L
(artikel /1/1/6, volgnrs. 1 en 2)
1913 verbouwing, 1924 verkoop
- N. ADRIANUS LOUWERS, timmerman 1924
omschrijving en grootte als onder L
(artikel 5150, volgnr. 1)
1931 verkoop

- O. HENRICUS EGIDIUS VAN OVERBEEK, stoelenfabrikant 1931
omschrijving en grootte als onder L
(artikel 5523, volgnr. 1)
1937 verkoop
- P. ALBERTUS JOSEPHUS, 1937
Z.V. HENDRIKUS VAN WILL, landbouwer
JOHANNES HENDRIKUS VAN WILL, landbouwer
CORNELIA JOHANNES VAN WILL
ANNA MARIA VAN WILL, wed. van GERARDUS SCHEEPENS
THERESIA VAN WILL, gehuwd met JOHANNES VAN DEN
HURK, wonende te Geldrop
omschrijving en grootte als onder L
(artikel 5794, volgnr. 1)
1953 scheiding
- Q. ALBERTUS JOSEPHUS VAN WIL, landbouwer 1953
omschrijving en grootte als onder L
(artikel 6642, volgnr. 38)
1957 scheiding
- R. ANNA MARIA VAN WILL, wed. GERARDUS SCHEEPENS 1957
zonder beroep
omschrijving en grootte als onder L
(artikel 7005, volgnr. 1)
1957 verkoop
- S. JOHANNES HENRICUS SCHEEPENS, koopman 1957
omschrijving en grootte als onder L
(artikel 7009, volgnr. 1)
1963 verkoop
- T. ENGELBERTUS SMETSERS, kleermaker 1963
omschrijving en grootte als onder L
(artikel 5519, volgnr. 8 en 9)
1967 aanbouw:
De nieuwe omschrijving luidt als volgt:
sectie F 821: huis, erf en bergplaats
grootte: 3 aren 51 ca
Molenstraat 8

VI. ARCHIVALIA AANGAANDE OUDE KEMPISCHE GILDEN

27. Het Onze Lieve Vrouwegilde van Middel- en Westelbeers

door H. Vera

INLEIDING

Eind augustus of begin september 1628 ontving het Onze Lieve Vrouwegilde van Middel- en Westelbeers een brief van bisschop Ophovius van Den Bosch.¹⁾ De bisschop schreef daarin, dat hij geconstateerd had, dat het gilde geld, bedoeld voor het O.L.V.-altaar, misbruikte door er bier voor te kopen. Verder merkte hij op, dat zijn voorganger, bisschop Zoelsius, deze gewoonte al eerder afgewezen had. Het moest nu maar eens afgelopen zijn ! Wat was er aan de hand? Het gilde had de gewoonte om ieder jaar op O.L.V.-assumptiedag (Maria Hemelvaart, 15 aug.) bij het afhoren van de rekening van het gilde en ook op de dag daarna, gezamenlijk een potje bier te drinken in de herberg. Daarvoor werd ieder jaar een ton bier gekocht, de eerste dag dronk men de ene helft, en de volgende dag werd het nog eens rustig overgedaan met de andere helft van de ton. Dit was geen gewoonte die op zichzelf stond. Het maatschappelijke leven speelde zich grotendeels in de herbergen af. Hier werden de kopen gesloten, recht gesproken, ook de gemeenterekeningen werden er afgehoord. De raad kwam er bijeen en de 'commie', waarin de publieke administratie berustte, stond ook vaak in de herberg, eenvoudig omdat de president-schepen, die deze commie bewaarde bijna altijd ook herbergier was.²⁾ Het was dus een algemeen aanvaard gebruik. Althans, zo was het in de Beerzen. Maar de bisschoppen, die met zoveel slechte 'kerkelijke gebruiken' af te rekenen hadden, vermoedden, dat het hier ook ging om zo'n slecht gebruik. Het geld, door vrome medeparochianen bijeengebracht tot onderhoud van altaar en dienst, dat verteerd werd in een herberg. De gildebroeders waren het niet met de bisschop eens. Zij beantwoordden de brief van de bisschop met een verzoekschrift, om te mogen blijven teren.³⁾ Er werd gesteld, dat het geld om te teren niet aan het altaar onttrokken werd, maar dat dit kwam uit geld, dat daarvoor door de gildebroeders was bestemd bij hun overlijden.⁴⁾ Dit is niet alleen in de Beerzen van ouds gebruikelijk, maar ook in naburige dorpen, o.a. in Vessem. Bovendien, zo gaan zij verder, was het gilde 24 25 jaar geleden bijna ter ziele, er was al jarenlang geen rekening meer gedaan. Toen hebben *'de guldebroeders met de magistraet, pastoir ende kerckmeesters goet gevonden om de selve gulde wederom in esse te brenghen ende het gemeijn volck meer ende meer te instigeren tot den dienst van de weerdighe Maghet die voorseide tonne biers alsdan te drincken het welck oijck altijt alsoo is gedaen soo voorseit is al tot meerder devotie van de voorseide guldebroeders'*.

Om hun argumenten kracht bij te zetten, voegden de gildebroeders bij dit verzoek een uittreksel uit het 'constitutienboek' van het gilde uit het jaar 1503. Dit uittreksel, waarvan de tekst hieronder volgt, is het oudst bekende reglement van het O.L.V.-gilde van Middel- en Westelbeers.⁵⁾ Wat het resultaat was van het verzoek van de gildebroeders is niet bekend, maar het teren zal wel doorgedaan zijn, met of zonder toestemming van de bisschop.⁶⁾

Transcriptie van het reglement (1503)

Extract uijten constitutien
boek van de Guldebroeders
van Onser Liever Vrouwen
tot Middelbeers van den
jacre XVe drie

Item die kerckmeesters onser liever vrouwen meesters met meer andere goede mannen hebben geordineert een broederschap van broeders ende susteren ter eeren Godts onser liever vrouwen ende ste Wilbort inde kercke van Middelbeerse
Item ten iersten sullen broederen ende susteren te kercken commen onser vrouwen dach assumptie ende offeren elck eenen silveren penninck ende te samen commen in een herberghe ende als men ons lieve vrouwe omdraeght soe sal elck hebben in zijn handt een witte roede ende soe wie daer nijet en compt ten eten sal verbeuren zijnen cost, halff voerde broederen ende susteren ende halff voerden weerdt
Item soo wanneer een broeder oft suster compt van lijff ter doot ende sonder perijckel is, soo sullen de broederen ende susteren draeghen dat lijck vande waghende wederom in dat grafft alsoo dat behoort ende elck sal speecken vijff pater noster ende vijff ave maria ende dan sal hebben ons lieve vrouwe een

pont was van den lijck ende elck sal offeren naer dat lijck soe wie dat nijet en doet sal breucken een oirt stuijvers totter gulden behoeff
Item oft geviel dat broederen ende susteren twist hadden teghen malcanderen dat sullen zij gheleeven dan prochiaen onser vrouwen meesters ende twee oft drije die gheen prochiaens en sijn ende wie dat nijet en dede die sal uijter gulden geset wordden en sal nochtans geven een pont was totte gulde
Item alle broederen ende susteren sullen commen ten offer allen onser vrouwen daeghen ende dijen offer sal hebben ons lieve vrouwe uijtgenomen in die assumptionis et presentationis
Item oft iemant uijter gulden gaen wilde die sal geven een pont was oft drije stuijvers daervoer totter gulden behoeff
Item soo wije daer in commen wil die salt versuecken aende voors vrouwe meesters met meer andere oft sij em innemen willen
Item des sondaeghs naer onservrouwen dach assumptie soo sal men houden een uijtvaert voor susteren ende broederen die doot zijn ende elck sal commen ten offeren

NOTEN

1. Bisschoppelijk Archief 's-Hertogenbosch, Fonds oude parochie-archieven, map Middelbeers.
2. Tot eind 1754 bleef de raadkamer gehuisvest in deze of gene herberg. Bij besluit van 10-12-1754 (mogelijk door druk van hogerhand) verhuisde men naar het koor van de kerk van Middelbeers. Dit voldeed kennelijk op den duur niet meer en in 1781 huurde men een kamer, weer in een herberg. In 1784 werd ook de comme naar deze kamer overgebracht.

bronnen: Rechterlijk archief Oost- en Middelbeers, no 4 sf dd. 2-7-1680, idem no 6 sf 10-12-1754. Administratief archief Oost- en Middelbeers, no 291 (gemeenterekening Middelbeers 1781), idem no 294 (gemeenterekening Middelbeers 1784).

3. Zie noot 1, idem.
4. Niet duidelijk is of hier de zogenaamde doodschuld, de normale bijdrage van de gildeleden bedoeld wordt, of dat er sprake is van aparte testamentaire beschikkingen.
5. Het volgende reglement is ca. 1646 genoteerd. Het berust nog bij het gilde en wijkt maar iets af van deze tekst.
6. Geteerd werd er toch, dat blijkt uit het reglement van ca. 1646, waarin de pas-sage over het eten in de herberg gehandhaafd is gebleven.

VII. OIRSCHOTSE ZOEN-ACCOORDEN

A. ZOENEN WEGENS DOODSLAG, nrs. 56 - 60

door J. Uiten

m.m.v. L. v.d. Mierden voor de transscripties

De trouwe lezer van Campinia en speurder in de Oirschotse geschiedenis A. van Esch maakte ons erop attent, dat het slachtoffer van zoen-accoord nr. 54 voorkomt in de genealogie van de familie van der Ameyden. Dit kan dan ook aanleiding zijn geweest, dat de nagelaten familie van dit Rooyse slachtoffer naar Oirschot wilde voor het sluiten van een zoen-accoord.

Wij zijn de heer van Esch erkentelijk voor deze tip en willen er nogmaals op wijzen, dat aanvullingen door lezers dikwijls een verhelderende kijk kunnen geven.

Bij deze uitgave van de Oirschotse zoen-accorden kunt u meekijken in de keuken van het onderzoek. Wij hebben in het begin van deze serie reeds opgemerkt, dat het publiceren van een onderzoek, dat nog volop aan de gang is, zekere risico's meebrengt, omdat de mogelijkheid bestaat, dat reeds uitgesproken oordelen gewijzigd moeten worden. Van de andere kant voelen juist de lezers met intense historische belangstelling zich door deze wijze van publiceren aangesproken, omdat zij niet alleen het onderzoek zien vorderen maar somtijds ook zelf daaraan iets kunnen bijdragen. Zo wordt Campinia een gezamenlijke poging om dieper in de historie van onze streek door te dringen.

Wij willen u de familierelatie van Aert Pauwelszoon Oppers niet onthouden. Zijn grootmoeder was een zuster van de zeer bekende Danel van der Ameyden, die wij ook in de zoen-accorden ontmoetten.¹⁾ Deze zuster, Margareta, een dochter dus van Arnt Henrickszoon van der Ameyden, huwde met Jan Willemszoon Oppers. Zij hadden een zoon Pauwels, die twee kinderen had: Aert en Wilhelma.²⁾ Deze Aert was het slachtoffer van zoen nr. 54. Hij was dus geparenteerd aan de meeste vooraanstaande Oirschotse families. De gekozen arbiters hadden directe of indirecte relaties met de familie, maar zo ver verwijderd, dat het de keuze als arbiter niet in de weg stond.

NOTEN

1. In de zoen-accorden nrs. 13, 17 en 18. Zie over hem bij het commentaar der laatste nummers in Campinia jrg. 12, nr. 47 (okt. 1982), blz. 173 en 176.
2. A.M. Frenken, Genealogieën van eenige aan elkaar verwante Meierijsche geslachten, 's-Hertogenbosch 1918, blz. 5.

nr. 56

1554 juni 30

ZOEN-ACCOORD VOOR MOORD OP WOUTER GOYAERTSZOON**Oirschots schepenprotocol van 1554, fol. C.**

SAMENVATTING

Slachtoffer: Wouter Goyaertszoon

Dader: Thomaes Danelszoon Metsers

Zoencommissie

(niet gespecificeerd)

Frans Cleynal

Wouter Thomaeszoon van den Venne

Denis Janszoon

Anthonis Dirckszoon van den Velde

Uitspraak

- A. Verzoening uitgesproken aan het eind van de akte, nadat partijen van te voren beloofd hadden zich aan de uitspraak te houden, terwijl zij dit achteraf nogmaals beloven.
- B. Voorwaarden
1. materiële vergoeding
 - a. zoengeld: 22 gulden in 3 termijnen
 2. geestelijke genoegdoening
 - a. 5 dertigsten ("dat men heet cloostergewinnen")
 - d. 3 kaarsen van 1 pond in Oirschot: voor 't H. Sacrament
't H. Kruis
O.L. Vrouw
 3. schulderkenning
 - b. wijken op wegen en in herbergen als gewoon

AFWIKKELING

Hierover is niets gevonden

COMMENTAAR

De arbiters

Weer zijn de arbiters niet gespecificeerd. Dit duidt er wel op, dat er niet zo'n gespannen sfeer heeft geheerst.

Frans Cleynaël (hier geschreven Cleynal) was arbiter in de vorige zoen en al eerder.³) De anderen waren nog geen arbiter. Wouter Thomaeszoon van den Ven en Anthonis Dirck (Corstiaens) zoon van den Velde hoorden tot de regenten.⁴) Denis Janszoon is verder niet bekend.

De voorwaarden

Het zoen-accoord is zeer summier geformuleerd. Er staat praktisch niets in als de zakelijke voorwaarden. De dader was vermoedelijk arm, daar het zoengeld erg laag is, terwijl het slachtoffer toch minderjarige kinderen had. Ook de andere voorwaarden zijn gematigd.

NOTEN

3. Campinia vorig nummer en de verwijzing in noot 12.
4. Wouter Thomaeszoon van den Ven was schepen in 1556, 1559, 1562/3, 1567, 1570 en 1573. Anthonis Dirck Corstiaenszoon van den Velde was een broer van Bartholomeus, die schepen was in 1539 en in datzelfde jaar arbiter (in zoen nr. 44); hijzelf was schepen in 1546, 1549 en 1552 en zou nog terugkeren in 1555 en 1558, in welk jaar hij op 17 september stierf. Zie titelbladzijden der schepenprotocollen der betreffende jaren.

nr. 57

1554 december 18

ZOEN-ACCOORD VOOR MOORD OP JAN NATUURLIJKE ZOON VAN THOMAS DE HOPPENBROUWER**Oirschots schepenprotocol van 1554, fol. CXI.**

SAMENVATTING

Slachtoffer: Jan natuurlijke zoon van Thomas de Hoppenbrouwer en van Heylken Corstensdochter Dielis

Dader: Henrick Henrickszoon van den Marselaer

Zoencommissie

(niet gespecificeerd)

Joost Beelaerts, priester

Frans Cleynal

Goessen Schepens

Uitspraak

- A. Verzoening uitgesproken aan het einde van de akte, waarna de partijen hun instemming betuigen en beloven zich eraan te zullen houden.
- B. Voorwaarden
1. materiële vergoeding
 - a. zoengeld: aan de moeder van het slachtoffer: 12 Karolusgulden in 2 termijnen: Lichtmis naastkomende en een jaar later, aan Jan de natuurlijke zoon van het slachtoffer: 16 Karolusgul-

den te betalen Lichtmis naastkomende of 6 jaar nadien maar dan tegen een jaarlijkse rente van 1 Karolusgulden (zie verder commentaar)

2. geestelijke genoegdoening
 - d. 2 pond was voor kaarsen bij het H. Sacrament
3. schulderkenning
 - b. wijken: verbanning uit Oirschot voor 4 jaar
wijken op wegen en in herbergen als gewoon

AFWIKKELING

Aan het einde van de zoen is aangetekend, dat Jan Henrickszoon van Ham borg gebleven is voor de betalingen.

Op 10 februari 1559 worden de financiële zaken afgewikkeld doordat Goyaert Dirckszoon van Ham aan de voogden van de minderjarige natuurlijke zoon van het slachtoffer een jaarrente van 20 stuiver toezegt uit verschillende gronden onder Aarle, 'afkoopbaar met 16 Karolusgulden. Jan Dirckszoon van Ham krijgt hierop van deze voogden kwitantie voor betaling van alle verplichtingen, die voortsporen uit de gesloten zoen.

(Oirschots schepenprotocol van 1559, fol. XIV.)

Deze Jan Dirckszoon van Ham zal wel dezelfde zijn als Jan Henrickszoon van Ham, die borg bleef. Dirck en Henrick werden wel eens meer verward.

COMMENTAAR

De betrokken personen

Zoals in de vorige zoen zijn ook hier de arbiters niet gespecificeerd. Alle drie zijn het ervaren mensen, die reeds meermalen deze taak hadden vervuld.⁵⁾ Deze ervaring was wel zeer gewenst vanwege de ingewikkelde situatie. Het slachtoffer was een natuurlijke zoon van Thomas de Hoppenbrouwer, die wij leerden kennen als een man met een zeer moeilijk karakter.⁶⁾ Zelf had het slachtoffer ook een natuurlijke zoon Jan, die blijkbaar pas geboren was, want bij het zoengeld, dat voor hem bestemd was, wordt nog gesproken over kosten van de "craem". Voor de mensen van die tijd, die van de situatie op de hoogte waren, zal het allemaal wel begrijpelijk geweest zijn, maar voor ons blijft het een raadselachtige zaak. Wel hebben wij het vermoeden, dat de moord iets met dit onwettig kind te maken had, maar meer dan een vaag vermoeden is het niet, omdat de naam van de moeder niet genoemd wordt.

De voorwaarden

Het meest opvallende is, dat het zoengeld in twee delen uiteenvalt. De moeder van het slachtoffer is vermoedelijk na haar avontuurtje met een getrouwde man niet

tot een huwelijk gekomen en voor haar oude dag aangewezen op haar enige zoon. Zij krijgt 12 Karolusgulden in 2 termijnen. Ook voor het kind van het slachtoffer moet gezorgd worden, ook al wordt er ernstig rekening gehouden met de mogelijkheid, dat het kind niet zal blijven leven. De 16 Karolusgulden hoeven pas betaald te worden over 6 jaar, mits er in de tussentijd rente betaald wordt. De rente is klaarblijkelijk bedoeld als een bijdrage aan de opvoeding, de hoofdsom als een uitzet wanneer de jongen de huwbare leeftijd bereikt heeft. Als het kind sterft, zal dit bedrag komen aan de halfbroer van het slachtoffer, Dirck, de wettige zoon van Thomas de Hoppenbrouwer.

Wij moeten er wel op letten, dat de bedragen hier in Karolusgulden worden uitgedrukt en dat het totaal van 28 Karolusgulden gelijk staat met 56 zoengulden. Uit de omstandigheden blijkt, dat het voor de familie van de dader zeer moeilijk is om de gevraagde sommen bij elkaar te krijgen. Wanneer het kind in leven blijft, wordt de verplichting omgezet in een jaarrente en daarmee is de zaak afgewikkeld. Deze afwikkeling is helemaal geregeld door de borg. De dader zelf wordt niet meer vernoemd. Het is begrijpelijk, dat deze borg een kwitantie wil hebben voor de volledige afwikkeling.

NOTEN

5. Joost Beelaerts, als priester verbonden aan de Oirschotse kerk van 1523 tot 1556, was arbiter in de nrs. 45, 46 en 54; Frans Cleynaël in de vorige zoen en enkele malen eerder. Goessen (Claeuszoon) Schepens had een lange staat van dienst als schepen van 1524 tot 1548 en daarenboven was hij arbiter geweest in de nrs. 32, 35 b en c, 44, 47 en 48.
6. Bijzonderheden over hem in zoen nr. 28, waar hij dader was. Campinia jrg. 13, nr. 50 (juli 1983), blz. 137 e.v.v.

nr. 58

1556 mei 25

ZOEN-ACCOORD VOOR MOORD OP ARIEN WILLEM HENRICKSZOON AELBRECHTS

Oirschots schepenprotocol van 1556, fol. Lvo.

SAMENVATTING

Slachtoffer: Ariën Willem Henrickszoon Aelbrechts

Dader: Daneel Willem Goyaertszoon van den Maerselaer

Zoencommissie

namens het slachtoffer: Natael Vos, schout

Lenaert Jacops (Keymps), schepen

Jan Henrick Geerits, schepen

Jan Lucaszoon van den Schoet

namens de dader:

Peter Janszoon de Crom, president-schepen

Henrick Hoppenbrouwer

Frans Cleynal

Uitspraak

A. Verzoening. De commissie doet slechts een uitdrukkelijke uitspraak over de voorwaarden, waarop de verzoening plaats heeft, waarna beide partijen daarmee instemmen en beloven zich eraan te zullen houden.

B. Voorwaarden

1. materiële vergoeding

a. zoengeld: 40 gulden binnen het jaar "na zuenen recht"

2. geestelijke genoegdoening

a. 8 dertigsten te betalen met 10 Karolusgulden

d. 2 kaarsen van 1½ pond bij de voetval

f. plaatsen van een houten kruis van 14 voet hoog op de plaats van de misdaad

3. schulderkenning

a. voetval op een zondag in de kerk van Oirschot "in syne lynen clederen blootshoofs en bervoets"

b. wijken: verbanning uit Oirschot voor 20 jaar

uit de herdgang waar de broer van het slachtoffer woont voor eeuwig

wijken op wegen en in herbergen als gewoon.

AFWIKKELING

Aan het einde van het accoord is aangetekend, dat de vader van het slachtoffer na het sluiten van het accoord de 40 gulden zoengeld heeft kwijtgescholden. Verder is er niets over afwikkeling gevonden.

COMMENTAAR

Dit is weer een "ouderwets" zoen-accoord met voetval en een respectabel aantal "zware jongens" als arbiters. Velen van hen hebben wij reeds in die kwaliteit ontmoet: schout Natael Vos in de nrs. 38, 46 en 54,⁷⁾ Jan Jan Lucaszoon van den Schoet in de nrs. 36, 43 a en b, 47 en 48,⁸⁾ Henrick (Gieliszoon) Hoppenbrouwer in de nrs. 42 en 55,⁹⁾ en Frans Cleynaël zien we de laatste tijd geregeld opdraven.

De andere drie waren nog geen arbiter geweest maar zij waren allen zittend schepen.¹⁰⁾

Het eisen van een voetval en de verbanning wijzen op een nogal gespannen sfeer. Daar tegenover staat weer, dat de vader van het slachtoffer het zoengeld kwijtscheldt. Ook het plaatsen van een kruis is jarenlang niet meer gevraagd. Wij moeten wel concluderen, dat hier een felle ruzie is geweest en dat er sprake is van een moedwillige doodslag.

NOTEN

7. Bijzonderheden over hem in Campinia jrg. 14, nr. 53 (april 1984), blz. 72.

8. Hij was regelmatig schepen geweest vanaf 1530 en zou president-schepen worden in het naaste jaar en in 1561.

9. Hij was schepen geweest in 1546 en 1549 en president-schepen in 1552 en 1555 en zou dit weer worden in 1558, in welk jaar hij op 29 juni stierf.

10. Peter Janszoon de Crom was regelmatig schepen geweest vanaf 1544 en zou als president-schepen nog terugkeren in 1559, 1562, 1567, 1570 en 1573. Lenaert Jacops Keymps, maar deze achternaam wordt dikwijls weggelaten, was regelmatig schepen geweest vanaf 1538; Jan Henrick Geerits vanaf 1547 en zou het nogmaals worden in 1559.

nr. 59

1556 mei 30

ZOEN-ACCOORD VOOR MOORD OP HENRICK WILLEMSZOO BRAUWERS

Oirschots schepenprotocol van 1556, fol. Llv⁹.

SAMENVATTING

Slachtoffer: Henrick Willemszoon Brauwiers

Dader: Leenaert Janszoon van den Huevel

Zoencommissie

namens het slachtoffer: Paulus Verbeeck, priester

Henrick Hoppenbrauwer

Frans Cleynal en meer anderen

namens de dader:

Gysbert Pels

Jan van Waelwyck en meer anderen

Uitspraak

- A. Verzoening. De commissie bepaalt de voorwaarden, waarop de verzoening plaats heeft, waarna vertegenwoordigers van beide partijen beloven zich daaraan te zullen houden.
- B. Voorwaarden
1. materiële vergoeding
 - a. zoengeld: 60 Karolusgulden "binnen jaers na zuenen recht"
 2. geestelijke genoegdoening
 - d. 2 kaarsen van elk 3 pond in de kerk van Oirschot bij het H. Sacrament en het H. Kruis in plaats van "het voetgeval, dat die voornoemde Leenaert soude behoiren te doen"
 3. schulderkenning
 - b. wijken: verbanning uit Oirschot voor 3 jaar
wijken op wegen en in herbergen als gewoon

AFWIKKELING

Hierover is niets gevonden.

COMMENTAAR

De arbiters

Er wordt enigszins vaag gesproken over de arbiters, als na de roet name genoemden eraan wordt toegevoegd: en meer anderen • Het is alsof men niet goed onderscheid maakt tussen de officieel door de partijen aangewezen arbiter:, en peysmekers, die we al eens ontmoet hebben de tusenpersoneit, die niet e_ri ieker natuurlijk gezag maar zonder aanstelling de partijen bij elkaar brachten.

Twee arbiters kennen we uit de voorgaande zoen en eerdere: HeArick Poppeabrauwer en Frans Cleynael. De andere zagen we nog niet als arbiter optreden Over Gysbert Pels en Jan van Waelwyck hebben we geen gegevens. De priester Paulus Verbeeck is bekend. Hij was reeds vóór 1530 rector van het Sint-Brigidaaltaar in de Maria-kapel. I ji Later wat hij rector van het Sint-Joris-altaar in de grote kerk.¹²⁾ Hij had aan de universiteit de titel van magister artiuni gehaald en werd dan ook meestal met de titel meester genoemd. Hij werd ook dikwijls aange-
wezen als procureur vooral in zaken te Brussel niet alleen door particulieren maar ook door de heer van Oirschot¹³⁾ en het dorpsbestuur.^{1a)} Hij trad op als voogd voor de weduwe en kinderen van zijn broer Peter, schout van Geldrop.¹⁵⁾ Hij had gefunctioneerd als arbiter en als overman bij een civiele zoen.¹⁶⁾ In 1563 werd hij kanunnik in Hilvarenbeek, waarheen hij waarschijnlijk verhuisde, want hij verkocht toen zijn huis in het blok achter het raadhuis.¹⁷⁾ Vóór 18 februari 1567 is hij overleden.¹⁸⁾ 1-lij had vijf natuurlijke kinderen bij zijn huishoudster Heylken dochter van Lambrecht Lambrechtszoon: Henrick, Willem, Lyske, Heyike en Jenneke, van wie Fleylke gehuwd was in Antwerpen.¹⁹⁾ Zijn zoon Henrick was

priester en rector van het altaar van Sint Eloy.²⁰⁾ Deze werd later bekend als stichter van een fundatie.

De voorwaarden

In deze en een voorgaande zoen is het zoengeld niet zoals gebruikelijk uitgedrukt in zoenguldens van 10 stuiver maar in de toenmaals courante Karolusgulden van 20 stuiver. Het zoengeld van 60 Karolusgulden gelijkstaande met 120 zoengulden is erg hoog. Hoewel dat alleen bij de te plaatsen kaarsen vermeld wordt, kan ook hier het afzien van de eis van een voetval wel reden geweest zijn, om het zoengeld op te schroeven. De andere voorwaarden vallen niet buiten de gewone orde.

NOTEN

11. Prot. 1530, fol. XCIXvo.
12. Prot. 1539, fol. CXLvo e.v.v.
13. Hij was gemachtigde voor Rycalt IV, prot. 1547, fol. Ilvo e.v.v.; 1549, fol. LIH; 1550, fol. LXVI; van zijn weduwe, prot. 1560, fol. XXXVIIvo e.v. en LXVII e.v.
14. Hij werd door het dorpsbestuur als procureur naar Brussel afgevaardigd o.a. in de zaak tegen Oisterwijk, prot. 1547, fol. LX e.v.; 1550, fol. XLvo; 1551, fol. LXXIIIvo e.v.v.; 1552, fol. LXXXII.
15. Prot. 1555, fol. XCII e.v.v.
16. Prot. 1543, fol. LXXXIvo; 1551, fol. LIvo e.v.
17. Prot. 1563, fol. 282.
18. Prot. 1567, fol. 195.
19. Prot. 1576, fol. XCI e.v.v.
20. Prot. 1575, fol. 348 e.v.

nr. 60

1556 november 25

ZOEN-ACCOORD VOOR MOORD OP GEERIT DIELISZOOM PAUWELS
Oirschots schepenprotocol van 1559, fol. XXX.

SAMENVATTING

Slachtoffer; Geerit Dieliszoon Pauwels

Dader: Bartholomeus Ardtzoon Wouters

Zoencommissie

namens het slachtoffer: Leenaert Jacopszoon (Keymps), schepen

Andries Peterszoon

Daneel de Hoppenbrouwer

Henrick Adriaenszoon (de Harnismeker), priester

namens de dader:

Henrick Gysbrechtszoon (van der After?)

Bartholomeus Merckx

Jan Geeritszoon Merckx

Uitspraak

A. Verzoening. De akte begint met te constateren, dat de doodslag vergeven is en somt de voorwaarden op, waaraan de dader moet voldoen.

Bij de registratie voor schepenen in 159 beloven beide partijen zich aan de zoen te zullen houden.

B. Voorwaarden

1. materiële vergoeding

a. zoengeld: 8 Karolusgulden: 8 jaar lang jaarlijks 1 gulden te verdelen door de moeder en de broer van het slachtoffer

2. geestelijke genoegdoening

a. 3 zielmissen door de dader geknield bij te wonen

c. bedevaart naar Sint Adriaan te Geraardsbergen (bewijs van de pastoor mee te brengen)

d. 2 kaarsen van 1 pond in de kerk Maa Best voor het H. Sacrament en op het Onze-Lieve-Vrouwe-altaar

3. schulderkenning

b. wijken: verbanning uit Naastenbest en Verrenbest zolang Margric:, de moeder van het slachtoffer leeft uit Son zolang Anthonis de broer van het slachtoffer daar woont

wijken op weken en in herbergen wordt niet genoemd

Bekrachtiging van de akte

Aan het eind van de oorspronkelijke akte wordt vermeldt, dat als speciaal daarvoor aangezochte getuigen aanwezig waren: Frans Paridans, priester, Henrick Boelaerts, Gerrit Cornelissoen en Jacop Goyaert Martenssoen.

AFWIKKELING

Hierover is niets gevonden.

COMMENTAAR

Hoewel de zoen gesloten is op 25 november 1556 "wesende Sinte-Catherynen-dach, in der kerecke van Sinte Odulpho tot Best", wordt deze pas ruim twee jaar later voor schepenen geregistreerd op 28 maart 1559. Uit de redactie blijkt duidelijk, dat de secretaris niet is afgegaan op een mondelinge verklaring der partijen, maar zich heeft kunnen baseren op een geschreven document, dat hij letterlijk overneemt. Hij voegt daaraan slechts toe de belofte van beide partijen om zich aan de zoen te houden en de namen van de schepenen die over de registratie stonden. Het is niet moeilijk te raden, wie het oorspronkelijke document heeft opgesteld. Dat was de priester Hendrick Adriaenszoon (de Harnismeker), want als iemand anders het had gedaan, zou hij onder de arbiters deze priester zeker op de eerste plaats hebben genoemd, zoals ook bij de getuigen de priester Frans Paridaens op de eerste plaats wordt genoemd. Het niet-registreren voor schepenen zal de vooropgezette bedoeling zijn geweest; om die reden zijn de speciale getuigen ter bekrachtiging van de akte erbij geroepen.

Er moet natuurlijk een gewichtige reden zijn voor dit vreemde gebeuren en deze hoeven we niet ver te zoeken. Er bestond immers in het jaar 1556 een hevige conflictsituatie tussen Best en Oirschot.²¹⁾ Bij de definitieve oprichting van de parochie Best in 1553 na een lange aanloopperiode weigerde de Oirschotse kapitteldeken om een pastoor te benoemen in Best, waarop de bisschop van Luik dit zelf deed. Een herhaling van dit gebeuren had plaats in 1556 na het overlijden van pastoor Jan van Esch. Frans Paridaens, die hier als eerste getuige wordt vermeld, werd door de bisschop van Luik na de weigering van de Oirschotse kapitteldeken tot pastoor benoemd, maar hij wordt hier nog niet met die naam aangeduid.²²⁾ Hij was waarschijnlijk vanaf 1553 assistent geweest van de hoogbejaarde pastoor Jan van Esch.²³⁾ Wij vonden Frans Paridans voor de laatste maal als pastoor van Best vermeld in 1558,²⁴⁾ maar hij leefde nog in 1568.²⁵⁾ Na enkele jaren waren de scherpe kanten van dit conflict wat afgesleten en vond men het beter de zoen-akte toch maar voor schepenen te laten registreren.

De arbiters

Dit zoen-acckoord is duidelijk helemaal een Bestse zaak geweest. Wij mogen er daarom van uitgaan, dat zowel de partijen als de arbiters en de getuigen Bestse inwoners zijn of van Best afkomstig zijn. (De broer van het slachtoffer is blijkbaar in Son getrouwd.) Van de arbiters trad alleen Lenaert Jacopszoon (Keymps) eerder als zodanig op in zoen nr. 58. De meeste arbiters zijn ons niet verder bekend. Henrick Gysbrechtssoen is vermoedelijk Henrick Gysbrechtssoen van der After, die in 1531, 1534 en 1537 schepen was. In 1531 wordt hij met de achternaam van der After genoemd, maar in de andere jaren enkel Henrick Gysbrechtssoen. Waarom hij na 1537 niet meer terugkeert als schepen blijft een vraag. Een verklaring zou kunnen zijn, dat hij in de gespannen situatie, die er toen al was tussen Best en Oirschot, tot de Bestse haviken behoorde en daarom niet meer welkom

was. Dan zou Lenaert Jacopszoon Keymps, die wel als schepen in functie kon blijven, tot de duiven behoord hebben, wat gezien het familietemperament moeilijk voorstelbaar is.

Henrick Adriaenszoon Harnismekers heeft altijd in Best als priester gefunctioneerd. In 1540 werd daar een fundatie gemaakt met het oog op zijn aanstaande priesterwijding²⁶⁾ en vanaf 1541 zal hij daar als kapelaan werkzaam zijn geweest.²⁷⁾ Vanaf 1565 tot 1584 is hij wel pastoor geweest.²⁸⁾

De voorwaarden

Blijkens het zoengeld, dat met 1 Karolusgulden per jaar betaald moest worden, is de dader zeker arm geweest.

Wat de bedevaart betreft: misschien heeft Best Oirschot wel de les willen lezen door te benadrukken, dat bij een echt zoen-accoord een bedevaart hoort.

NOTEN

21. Meer over de achtergronden van dit conflict in J. Lijten, 'Een parochie in wording - Best 1437 - 1553' in: *De comme geopend*, Eindhoven 1983, blz. 34 - 59, waar op blz. 47 deze conflictsituatie van 1553 en 1556 wordt aangeraakt.
22. De bisschoppelijke benoemingsbrief van Franciscus Paludanus is afgeschreven in het oudste Bestse pastoorsregister op fol. 308 - 309. In noot 65 bij het in de vorige noot aangehaalde artikel "vertaalde" ik zijn naam met "Frans van de Poel". L.H.C. Schutjes, *Geschiedenis van het bisdom 's-Hertogenbosch*, deel 3, Sint-Michielsgestel 1872, blz. 266 noemt hem "van den Venne" In feite werd de Latijnse naam die hij aanvankelijk gebruikte, door de mensen verbasterd tot Paridans of Paridaens en zo komt hij ook in de Oirschotse schepenprotocollen voor. Paridaens is dus in feite zijn naam geworden.
23. In het schepenprotocol van 1562, fol. LXXVII wordt een testament vermeld, dat op 28 januari 1553 t.o.v. hem gemaakt is. Daarbij wordt hij pastoor van Best genoemd. Hij kan als assistent slechts waarnemend pastoor zijn geweest, maar vanuit zijn latere functie is een vergissing gemakkelijk verklaarbaar.
24. Prot. van 1561 B, fol. LXII e.v.v.: testament gemaakt t.o.v. hem op 24 januari 1558; prot. 1570, fol. XXXI e.v.: testament t.o.v. hem gemaakt op 28 juni 1558.
25. Prot. 1568, fol. XXXI.
26. Prot. 1540, fol. XXXI e.v.
27. Prot. 1541, fol. LXXVIIvo; 1548, fol. Vivo; 1556, fol. LXXXIX.
28. In 1565 wordt hij genoemd: rector van Sint Odulphus tot Best, prot. 1565, fol. LVII. Testamenten gemaakt t.o.v. hem in die jaren worden later vermeld. Prot. 1585, fol. 91; 1587, fol. 230; 1588, fol. 292. Op 27 febr. 1584 vonden wij hem de laatste maal vermeld als "beneficiaet der kercke Sancti Odulphi" prot. 1584, fol. 1.